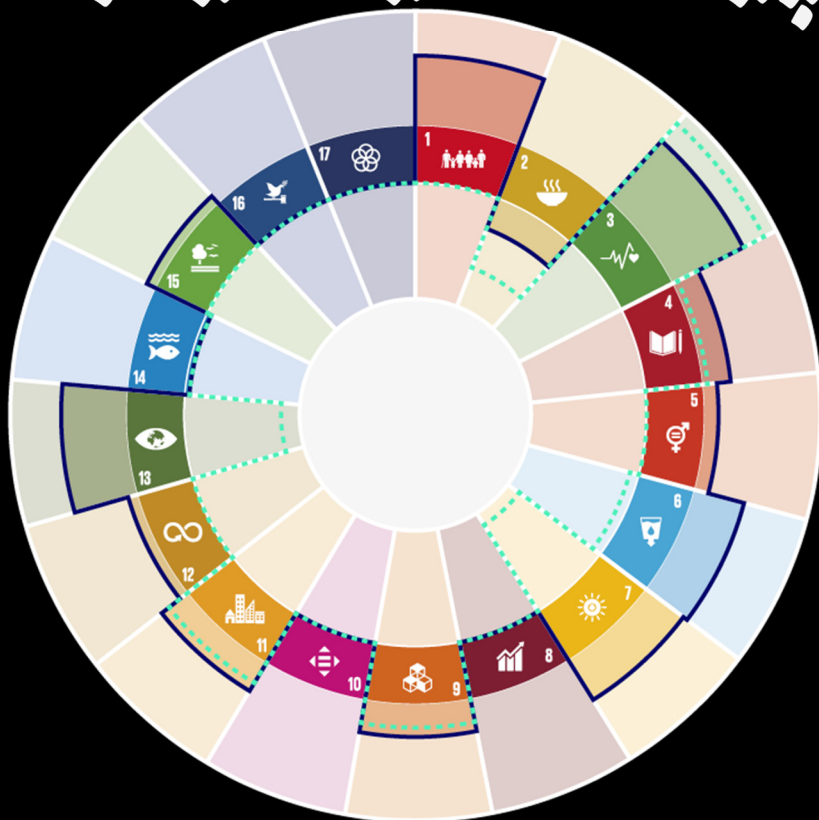

ماداری و توسعه ملی ایران

فرزام پوراصغر سنگاچین، فرشید شکر خدایی و سید توحید صدرنژاد

پیغامِ خیر

پایداری و توسعه یافتگی ایران در جهان

بررسی تطبیقی شاخص‌های توسعه پایدار (SDGs) ایران و کشورهای جهان طی دوره ۲۰۱۶ الی ۲۰۱۹
فرزام پورا صغر سنگاچین * فرشید شکر خدایی * سید توحید صدرنژاد

کمیسیون توسعه پایدار محیط زیست و آب
اتاق بازرگانی صنایع معادن و کشاورزی ایران

اسفند ماه ۱۳۹۸

فهرست

۱	..... سخن آغازین
۳	..... مقدمه
۵	..... فصل اول-شاخص‌های توسعه
۱۰	..... فصل دوم-پیشینه
۱۶	..... فصل سوم-معرفی شاخص‌ها
۱۹	..... فصل چهارم-روش‌شناسی تدوین شاخص ترکیبی اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۹
۲۲	..... فصل پنجم-بررسی توسعه‌یافتگی و پایداری ایران در جهان
۴۲	..... فصل ششم-رهیافت
۵۴	..... کلام آخر
۵۶	..... منابع

سخن آغازین

توسعه پایدار پایه‌ای‌ترین نگرش بشر رشدیافته امروز، برای راهبری متوازن جهان به آینده است که بر پایه ارجح دانستن انسان بر همه عالم، مدیریت منابع زیستی را بدون دست‌اندازی به منابع نسلهای بعد سرلوحه برنامه‌های توسعه قرار می‌دهد.

پس از توافقات بین‌المللی در این حوزه، مسیر راه برای همگان روشن گشت و اهداف هفده‌گانه توسعه پایدار در سطح کلان مورد تصویب سازمان ملل قرار گرفت و پس از آن نظام ارزیابی پیشرفت این اهداف و برنامه‌های اعلامی هر یک از کشورها بر اساس رویکردهای سالانه اعلامی سازمان ملل شروع به کار نمود.

این گزارش چند سالی است که محور نگاه مردمان عالم به مقوله توسعه پایدار و تعهد کشورها به حفظ کره خاکی را تبیین می‌کند و موجب توجه بسیار نزد کارشناسان و دولتمردان و حاکمان عالم است. گزارش کشور عزیزمان نیز در این بین بر اساس اطلاعات جسته و گریخته و منابع اطلاعاتی عمومی همه ساله توسط سازمان ملل منتشر و در اختیار همه کشورها قرار می‌گیرد که می‌توان با تمرکز بر شاخص‌ها و آرایه اعداد درست و واقعی از کشورمان نسبت به بهبود رتبه ایران اقدام نمود و پس از آن با پیگیری سیاست‌های ابلاغی توسعه پایدار مقام معظم رهبری و برنامه‌های ملی تصویب شده رتبه ایران را ارتقا داد.

در گام اول به نظر می‌رسد آشنایی جامعه متفکرین و متخصصین با این مدل ارزیابی و شاخص‌های آن و جایگاه ایران در هر یک از این شاخص‌ها می‌تواند به درک عمیق‌تر ما از مقوله توسعه پایدار کمک کند و از طرفی درک بهتر اثربخشی فعالیت‌های انجام شده در سایر کشورها می‌تواند عصای دست برنامه‌ریزان و متفکران کشور جهت عدم تکرار اشتباهات و تمرکز بر تجربیات موفق گردد. تنوع و نحوه نگاه طراحان مدل ارزیابی توسعه پایدار در سطح کشورها در سازمان ملل می‌تواند الگوی ارزیابی و مقایسه استانی را در کشور مهیا سازد تا ضمن ایجاد مسابقه توسعه پایدار در سطح استانی، فضای مناسب برای انتشار تجربیات موفق و ناموفق ملی نیز فراهم گردد.

امیدواریم این تلاش انجام شده در کمیسیون توسعه پایدار، محیط زیست و آب اتاق ایران به نمایندگی از بخش خصوصی موجب توسعه فرهنگ توجه به توسعه پایدار و ارتقای دانش مفاهیم توسعه پایدار گردد.

همه ما در کره خاکی کوچکی همسایگان هم هستیم و اشتباهات و خطاهای ما موجب زیان همه موجودات زنده این عالم خاکی می‌شود و بهتر است کره زمین را جای بهتری برای فرزندان خودمان و همه موجودات زنده کنیم تا نسل‌های آتی زیبایی‌های طبیعی این عالم را از ما به ارث برند و در نگهداری آن بکوشند.

فرشید شکرخدایی

رئیس کمیسیون توسعه پایدار، محیط زیست و آب
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران

مقدمه

شاخص‌ها، عملگرهایی هستند که با تبدیل خصوصیات کیفی مختلف به داده‌های کمی، امکان تصمیم‌گیری را برای پژوهشگران و برنامه‌ریزان فراهم می‌سازد. در حوزه سیاست‌گذاری نیز ملاک‌ها و اصولی که خصوصیات کیفی سیاست‌ها و برنامه‌های یک کشور در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی را در قالب داده‌های کمی ارائه دهد، همواره یکی از مسایل اساسی و دغدغه‌های مهم بوده است که این کار با استفاده از شاخص‌ها صورت می‌گیرد. شاخص‌ها معمولاً از نظریه‌ها، نگرش‌ها و یا موقعیت‌ها سرچشمه می‌گیرند و مانند علایمی مسیر و جهت حرکات را مشخص می‌کنند.

با بسط و گسترش استفاده از شاخص‌ها برای اندازه‌گیری و سنجش عملکرد کشورها در سطوح ملی و بین‌المللی در حوزه‌های مختلف خصوصاً حوزه‌های اقتصادی به‌تدریج مشخص گردید که تکیه بر شمار معدودی از شاخص‌های اقتصادی^۱، ابعاد مختلف توسعه را تبیین نکرده و بعضاً تصویر گمراه‌کننده‌ای از ابعاد و فرایند توسعه ارائه می‌دهد. به همین دلیل بازنگری در این شاخص‌ها و توجه به شاخص‌هایی فراتر از شاخص‌های اقتصادی در کانون توجه بسیاری از متفکران جهان قرار گرفت و تلاش برای ارائه شاخص‌های بیانگر ابعاد مختلف توسعه باشند رواج و گسترش یافت.

ترویج پارادایم توسعه پایدار در دهه ۹۰، تدوین شاخص‌های توسعه پایدار و سنجش کشورها بر اساس این شاخص‌ها را بیش از گذشته مطرح نمود. به همین دلیل در فصل چهارم دستور کار ۲۱ بر تدوین و بسط شاخص‌های توسعه پایدار و استفاده از آن‌ها برای سنجش و اندازه‌گیری توسعه پایدار تأکید شده است. پس از تصویب این دستور کار، همواره یکی از بزرگ‌ترین چالش‌ها این موضوع بوده است که چگونه می‌توان سیاست‌ها و برنامه‌های کشورهای مختلف برای دستیابی به توسعه پایدار و پیشرفت آنان به سمت آن را اندازه‌گیری کرد. (پوراصغر سنگاچین، ۱۳۹۴).

^۱ به عنوان مثال رشد تولید ناخالص داخلی و یا سرانه درآمد ملی

پس از برگزاری کنفرانس ریو+۲۰ در ژوئن ۲۰۱۲ در ریودوژانیرو برزیل، موضوع بازنگری و تدوین شاخص‌هایی جدید برای توسعه پایدار در دستور کار قرار گرفت. یکی از دستاوردهای اصلی کنفرانس ریو+۲۰، دستور کار توسعه پس از ۲۰۱۵ و تدوین اهداف توسعه پایدار (SDGs)^۱ بوده است که بر مبنای آن کشورهای عضو متعهد شدند در فاصله ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ به ایجاد یک فرآیند بین‌دولتی فراگیر، شفاف و باز برای تمام ذینفعان درخصوص اهداف توسعه پایدار، با رویکرد گسترش و بسط اهداف جهانی توسعه پایدار و تصویب آن در مجمع عمومی سازمان ملل متحد اقدام نمایند.

این اهداف پس بحث و بررسی‌های متعدد در نهایت با عنوان «دگرگونی و تحول در جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار»^۲ پیشنهاد، و بر اساس توافقات انجام شده مقرر شد تا پس از سال ۲۰۱۵، اهداف توسعه پایدار (SDGs) جایگزین اهداف توسعه هزاره (MDGs)^۳ گردند. در نتیجه این تحولات سرانجام ۱۷ آرمان^۴، ۱۶۹ هدف^۵ و ۱۳۸ شاخص^۶ به تصویب رسید. در ادامه، سازمان ملل متحد با همکاری سایر نهادهای شناخته شده بین‌المللی سه گزارش در سال‌های ۲۰۱۶، ۲۰۱۷ و ۲۰۱۸ تهیه کرد و کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران را بر مبنای این شاخص‌ها مورد ارزیابی قرار داد. در این کتابچه تلاش شده ضمن ارائه پیشینه‌ای از شاخص‌های توسعه پایدار، به صورت خلاصه جایگاه جمهوری اسلامی ایران در این گزارش‌ها مورد بررسی قرار گیرد.

¹ Sustainable Development Goals

² Transforming our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development

³ Millennium Development Goals

⁴ Goal

⁵ Objective

⁶ Indicator

فصل اول-شاخص‌های توسعه

شاخص‌ها ابزارهایی هستند که اطلاعات پیچیده و گسترده را به صورت کمی و قابل درک برای عموم و تصمیم‌گیران فراهم می‌کنند. به عبارت دیگر شاخص‌ها نشان می‌دهند که در کجا قرار داریم، مسیر حرکت چگونه است و آیا مسیر حرکت و تحولات در راستای اهداف پیش‌بینی شده صورت می‌گیرد. شاخص‌ها روندها و تنش‌های موجود در هر سیستمی را نمایان می‌سازند و نشان می‌دهند که سیاست‌ها، برنامه‌ها چگونه بر کارکرد سیستم اثر می‌گذارند. شاخص‌ها به مانند حلقه‌های بازخورد عمل می‌کنند و با اعلام وضعیت سیستم، هشدارهای لازم برای افزایش دخالت‌ها را در حوزه‌های خاص فراهم می‌کنند. شاخص‌ها فراتر از اطلاعات و آمارهای صرف بوده و به مانند پل اطلاعات تفصیلی و تفسیر آن‌ها عمل می‌کنند. چنانچه شاخص‌ها به صورت منطقی و مطابق با شرایط هر کشور انتخاب گردند و از پشتوانه اطلاعاتی مستندی برخوردار باشند، قادرند دگرگونی‌ها و تحولات هر سیستم و حوزه‌های آن را به خوبی نمایان سازند.

شاخص‌های توسعه پایدار بر رابطه بین بخش‌های اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و محیط‌زیست تاکید نموده و تلاش می‌کنند تا به صورت یکپارچه و نظام‌مند شرایط و تحولات موجود در هر نظام اقتصادی را نمایان سازند. به همین دلیل چنانچه در انتخاب شاخص‌های توسعه پایدار دقت لازم صورت گیرد، قادرند کاستی‌ها و قابلیت‌های نظام‌های زیستی و اجتماعی را به خوبی نمایان سازند (Pinter و همکاران، ۲۰۰۵).

اندازه‌گیری و سنجش میزان توسعه همواره به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه بسیاری از صاحب‌نظران و سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان بوده است. هر کشوری می‌خواهد بداند که جایگاهش در مقایسه با سایر کشورها از نظر توسعه یافتگی و رشد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محیط‌زیستی چگونه بوده و روندهایی که طی سالیان گذشته پیموده چه سمت و سویی داشته است. به همین دلیل تلاش‌های بسیار زیادی از سوی صاحب‌نظران برای اندازه‌گیری توسعه در قالب شاخص‌های متعدد صورت گرفته است که پیشینه برخی از آن‌ها به بیش از چند قرن می‌رسد (پوراصغر سنگاچین، ۱۳۹۴).

اندازه‌گیری و سنجش میزان رشد و درآمد ملی در کشورهای توسعه‌یافته تقریباً از اواسط قرن هفدهم آغاز شد. در سال ۱۶۶۵، ویلیام پتی در انگلستان برآوردهای مقدماتی را برای اندازه‌گیری درآمد ملی این کشور انجام داد. کارهای او توسط گریگوری کینگ دنبال شد، کینگ در سال ۱۶۹۶ درآمد بریتانیای کبیر آن روز را برای سال ۱۶۸۸ تخمین زد. این دو نفر در محاسبات خود، درآمد ملی، جریان کالاها و خدمات فرض شده بودند و کل درآمد یا کل هزینه قابل اندازه‌گیری بود.

همین محاسبات در قرن هفدهم توسط دو اقتصاددان در کشور فرانسه انجام شد. قرن هجدهم و نیمه اول قرن نوزدهم به دلیل تسلط رویکردهای اقتصاد نئوکلاسیک و حاکم شدن سازوکار بازار در اقتصاد، چندان نیازی به اندازه‌گیری میزان رشد و توسعه احساس نشد. به همین دلیل نیز طی این دوره نسبتاً طولانی، تنها محاسبات شاخص‌های اقتصادی دو کشور روسیه و ایالات متحده آمریکا به ترتیب در سال‌های ۱۷۹۰ و ۱۸۴۳ اندازه‌گیری و منتشر شد. از دهه ۱۹۲۰ به بعد به تدریج محاسبات ملی از حوزه عمل اشخاص و محققان خصوصی خارج شد و سازمان‌های رسمی و آماري کشورها، فعالیت‌های خود را در این زمینه آغاز کردند. در سال ۱۹۳۹، مجمع عمومی سازمان ملل متحد برای نخستین بار تخمین‌هایی از درآمد ملی ۲۶ کشور با استفاده از شاخص‌هایی منتشر کرد. با وقوع جنگ جهانی دوم، موضوع گسترش و اندازه‌گیری حساب‌های ملی دچار وقفه شد. در سال ۱۹۴۴، نمایندگان کشورهای آمریکا، کانادا و بریتانیا نشستی را در واشنگتن برگزار کردند که در این نشست ضمن بحث در مورد قابلیت مقایسه تخمین درآمدهای ملی، پاره‌ای از تعاریف و مفاهیم استاندارد را پذیرفتند. در سال ۱۹۴۷ کمیته کارشناسان آمار سازمان ملل متحد گزارشی را تحت عنوان «اندازه‌گیری درآمد ملی و ساختار حساب‌های اجتماعی» منتشر کردند. این گزارش و ضمیمه آن که توسط ریچارد استون نوشته شده بود، اساس نظام‌های حساب‌های بین‌المللی و سنجش میزان توسعه را تشکیل داد (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۳).

پس از جنگ جهانی دوم شاخص‌های متعددی برای سنجش توسعه کشورها تدوین و رایج گردید که تا مدت‌های طولانی ملاک و معیار ارزیابی میزان توسعه کشورها بود. شاخص‌هایی نظیر سرانه تولید ناخالص داخلی و سرانه درآمد ملی، مهم‌ترین شاخص‌هایی بودند

که مدت‌های طولانی برای سنجش رشد اقتصادی کشورها و حساب‌های ملی مورد استفاده قرار می‌گرفتند. در حقیقت، از منظر روش‌های سنتی، توسعه و رفاه جامعه، صرفاً مبتنی بر تولید ناخالص داخلی (GDP) و تولید خالص ملی (NDP) است.

به تدریج مشخص شد که چنین شاخص‌هایی، معیاری مناسبی برای سنجش رفاه اقتصادی محسوب نمی‌شوند. به همین دلیل بسیاری از صاحب نظران به این شیوه سنجش حساب‌های ملی انتقاد کردند و معتقد بودند که بسیاری از فعالیت‌های تولیدی و مصرفی دارای اثرات جانبی بر محیط‌زیست هستند که نسل حاضر و نسل‌های بعدی می‌بایست هزینه‌های آن‌ها را پرداخت کنند. در حقیقت شاخص‌های تولید ناخالص داخلی (GDP) و تولید خالص ملی (NDP) رشد پایدار بلند مدت اقتصادی را نمایان نمی‌سازند، چرا که این شاخص‌ها از تخریب محیط‌زیست و تحلیل سرمایه‌های اجتماعی و فرهنگی در محاسبات خود چشم‌پوشی می‌کنند.

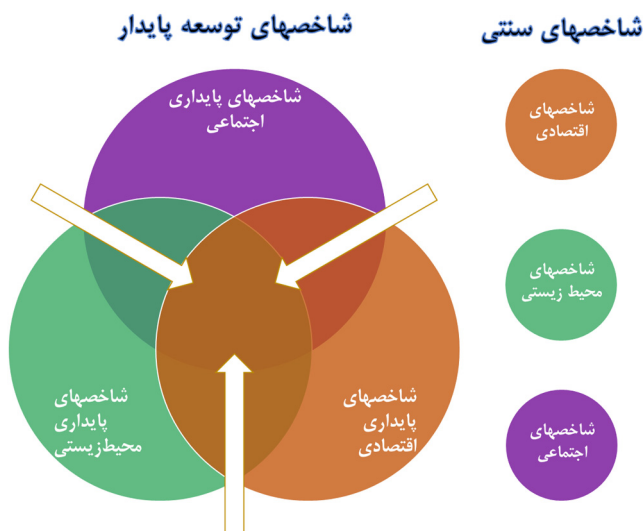
به طور خلاصه از مهم‌ترین ایرادات وارده بر شاخص‌های صرف اقتصادی می‌توان موارد زیر را برشمرد (دیکسون و همکاران، ۱۳۸۴):

- تولید ناخالص داخلی (GDP) تغییر در بهره‌وری سرمایه انسانی و طبیعی را منظور نمی‌کند.
- شاخص‌هایی چون تولید ناخالص ملی (GNP) به دلیل این که مبتنی بر ارزش کالاها و خدمات تولید شده در اقتصاد است، حتی هنگامی که ذخیره سرمایه طبیعی یک کشور تخلیه می‌شود نیز افزایش نشان می‌دهند. به عبارت دیگر این شاخص‌ها، کمیابی منابع را نشان نمی‌دهند.
- هنگامی که کیفیت محیط‌زیست به دلیل انتشار آلودگی‌ها تنزل می‌کند، تولید ناخالص ملی همچنان افزایش نشان می‌دهد. به عبارت دیگر این شاخص‌ها، هزینه‌های تخریب محیط‌زیست و اثرات آن‌ها بر سلامت و رفاه انسان‌ها را نادیده می‌گیرند.
- درآمد ناخالص ملی قادر به نمایاندن نحوه توزیع درآمد در یک کشور نیست. در یک کشور با توزیع درآمد یکسان، درآمد ملی سرانه انعکاس واقع‌گرایانه‌ای از درآمد هر شخص است؛ اما در کشور دیگری که درآمد به شکل نابرابر توزیع شده و بخش عظیمی از درآمد در دست اقلیت محدودی قرار دارد، درآمد ملی سرانه نمی‌تواند انعکاسی از درآمد تک تک افراد باشد.
- تولید خالص داخلی یعنی تولید ناخالص داخلی منهای استهلاک. لذا تولید خالص نسبت به تولید ناخالص داخلی شاخص بهتری برای سنجش رفاه محسوب می‌شوند.

- تولید ناخالص داخلی فقط معاملات و مبادلاتی را که در محل بازار انجام می‌شود منظور می‌کند و به تولید معیشتی روستائیان، خانه‌داری (مانند آشپزی و باغبانی) و کار سازمان‌های داوطلبانه و خیریه را در محاسبات خود منظور نمی‌کند. به همین دلیل تولید ناخالص بسیاری از کشورها که فاقد آمارهای مناسب در این زمینه هستند، بسیار پایین‌تر نشان داده می‌شود.
  - تولید ناخالص داخلی میان انواع مختلف کالاها تمایزی قائل نمی‌شود. به عنوان مثال افزایش مصرف کالاهایی که تهدیدکننده بالقوه سلامتی هستند (نظیر الکل و سیگار یا غذاهای چرب)، علیرغم این که ممکن است رفاه انسان‌ها را کاهش دهند، به عنوان افزایش در تولید ناخالص داخلی منظور می‌شوند.
  - شاخص‌هایی مانند درآمد سرانه و سایر شاخص‌هایی که درآمد سرانه در آنها وزن زیادی دارد (مانند شاخص توسعه انسانی) قادر به توصیف تمامی ابعاد توسعه نیست.^۱
- شاخص‌های توسعه پایدار، با شاخص‌های سنتی نظیر شاخص‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی که صرفاً تحولات و دگرگونی‌های یک حوزه را به صورت انتزاعی و بدون توجه به سایر بخش‌ها نمایان می‌سازند، تفاوت‌های بنیادی دارند. طرح‌ریزی، قالب و چارچوب شاخص‌های توسعه پایدار به گونه‌ای است که بتوانند ارتباطات بخش‌ها و مؤلفه‌های مختلف توسعه پایدار را نمایان سازند.
- شاخص‌های پایداری با توجه به اینکه دارای خصوصیات یکپارچگی، پیش‌بینی‌کنندگی و اخذ شده از مراجع مختلف می‌باشند، از شاخص‌های ساده محیط‌زیستی، اقتصادی و اجتماعی متمایز می‌گردند. مهم‌ترین وجه تمایز شاخص‌های سنتی و منفرد از شاخص‌های پایداری، ضعف ساختاری و عملیاتی آن‌ها در عرصه‌های زیر است:

^۱ به عنوان مثال، در سال ۲۰۱۸ به گزارش صندوق بین‌المللی پول عربستان سعودی که با درآمد سرانه ۵۵,۹۴۴ دلار در سال در بین ۱۸۵ کشور در رتبه ۱۳ قرار داشته، مستند به گزارش توسعه انسانی دارای شاخص توسعه انسانی (HDI) معادل ۰.۸۵۳ - بوده و در بین ۱۸۹ کشور در رتبه ۳۹ قرار گرفته است. اما رومانی که با درآمد سرانه ۲۶,۴۴۷ دلار در رتبه ۵۴ قرار داشته با شاخص توسعه انسانی ۰.۸۱۱ - در رتبه ۵۲ قرار گرفته است. مشاهده می‌گردد در حالی که بر اساس درآمد سرانه عربستان در زمره کشورهای توسعه‌یافته است، در مورد سایر جنبه‌های توسعه نظیر آزادی‌های سیاسی، دموکراسی و سایر موارد، در زمره کشورهای پیشرو در این حوزه‌ها قرار نمی‌گیرد.

- فاقد مجموعه‌ای به هم پیوسته از شاخص‌ها در کلیه ابعاد توسعه می‌باشند؛
- به پیوندها و اثرهای فرابخشی توجه ندارند؛
- فاقد نظم منطقی و ساختاری در طراحی سیستم شاخص و اندازه‌گیری آن می‌باشند؛ و
- قادر به تبیین فرآیندهای به صورت یکپارچه نیستند.

شکل ۱. تمایز میان شاخص‌های سنتی و شاخص‌های توسعه پایدار^۱

شاخص‌های توسعه پایدار قادرند، به طرق مختلف و به صورت شفاف و قابل درک اطلاعات لازم در زمینه ابعاد مختلف توسعه پایدار را برای برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران ارائه نمایند. آن‌ها می‌توانند فرایند مختلف اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی را به صورت اطلاعات منسجم و یکپارچه تر به سطوح سیاست‌گذاری منتقل کرده و فرایندهای تصمیم‌گیری را تسهیل کنند و میزان پیشرفت جوامع را برای رسیدن به پایداری مورد ارزیابی قرار دهند. بر مبنای چنین شاخص‌هایی می‌توان هشدارهای اولیه را برای اجتناب و پیشگیری از خسارات اقتصادی، اجتماعی و محیط‌زیستی به سطوح تصمیم‌گیری ارسال کرد.

^۱ ماخذ: طرح تدوین شاخص‌های توسعه پایدار کشاورزی، ۱۳۸۸، مهندسین مشاور سبز اندیش (ساپ) وزارت جهاد کشاورزی، فصل اول، تدوین چارچوب مفهومی

فصل دوم - پیشینه

پس از برگزاری کنفرانس سران زمین در سال ۱۹۹۲، موضوع تدوین شاخص‌های توسعه پایدار و سنجش و اندازه‌گیری این شاخص‌ها به عنوان یکی از مهم‌ترین موضوعات مطرح شد که در نهایت در فصل چهارم دستور کار ۲۱ بر این موضوع تاکید شد. در مقدمه فصل چهارم عنوان شده است که هر کشوری در عرصه توسعه پایدار به مفهوم کلی آن یک ارایه‌کننده و مصرف‌کننده اطلاعات قلمداد می‌شود. لذا این اطلاعات می‌بایست در قالب مفاهیم توسعه پایدار تدوین شوند تا بتوان از آن‌ها در برنامه‌ریزی‌ها، تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌ها استفاده کرد. دستیابی به یک نظام جامع گردآوری و ارزیابی داده‌ها، تقویت و توانمندسازی ملی و بین‌المللی در زمینه جمع‌آوری، تحلیل و استفاده از داده‌ها در سطوح محلی، ملی و بین‌المللی، اشاعه اطلاعات و قابل دسترس کردن آن‌ها برای کلیه ذی‌نفعان از جمله اهداف این دستور کار عنوان شد (دستور کار ۲۱، ۱۳۷۷).

در پیگیری این امر، کمیسیون توسعه پایدار (UNCSD)^۱ در سال ۱۹۹۵ تشکیل شد. پس از تشکیل کمیسیون، برنامه کاری برای شناسایی و تدوین شاخص‌ها با همکاری سازمان‌های وابسته به سازمان ملل متحد، سازمان‌های دولتی و غیردولتی و نخبگان کشورهای مختلف جهان از طرف کمیسیون مزبور ارایه شد. سرانجام پس از نشست‌های مختلف ۱۳۴ شاخص توسعه پایدار در سال ۱۹۹۶ تهیه و به تصویب رسید و به صورت کتابچه‌ای با عنوان «شاخص‌های توسعه پایدار: دستورالعمل و روش‌شناسی»^۲ منتشر گردید.

شاخص‌های یادشده در چهار حوزه اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی و نهادی طبقه‌بندی و در سه گروه شاخص‌های پیشران^۳، شاخص وضعیت^۴ و شاخص واکنش^۵ تدوین شدند (UN، ۱۹۹۶).

¹ United Nations Commission on Sustainable Development

² Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies

³ Driving force indicators

⁴ State indicators

⁵ Response indicators

هدف اصلی تدوین شاخص‌ها، استفاده از آن‌ها جهت بررسی‌های تطبیقی و همچنین نظارت بر جهت‌گیری‌های کلان کشورها و هدایت آن‌ها در راستای توسعه پایدار عنوان شد. البته بر این نکته نیز تاکید شد که استفاده از شاخص‌ها بسته به شرایط اقتصادی، اجتماعی و نیروی انسانی هر کشور متفاوت می‌باشد. به همین دلیل ضرورتی برای استفاده از کلیه شاخص‌ها از سوی کشورها مطرح نشد و به کشورها توصیه شد تا شاخص‌هایی را انتخاب کنند که این شاخص‌ها با سیاست‌ها و اولویت‌های ملی و کلان آن‌ها تناسب داشته باشند (مولدان و همکاران، ۱۳۸۱). بر این اساس نیز برخی از کشورها این شاخص‌ها را در سیاست‌ها و برنامه‌های خود دنبال کردند و برخی به صورت جدی به این شاخص‌ها پرداختند.

سپتامبر سال ۲۰۰۰، مقر سازمان ملل متحد در نیویورک شاهد بزرگترین گردهمایی سران دولت‌ها بود که در آن اهداف توسعه هزاره به تصویب کلیه کشورهای جهان از جمله ایران رسید. این اهداف شامل ۸ هدف کلی (آرمان)، ۱۸ هدف جزئی و ۴۸ شاخص بود. بر اساس تفاهمات انجام شده در این نشست، مقرر بود کشورهای امضا کننده این سند، طی یک دوره ۲۵ ساله یعنی از سال ۱۹۹۰ (به عنوان سال پایه) تا سال ۲۰۱۵ به آنها دست پیدا کنند (جدول ۱).

این اهداف کشورها را مکلف می‌کرد تا فعالیت‌های خود را در زمینه مبارزه با فقر، مبارزه با گرسنگی، افزایش فراگیری، کاهش نابرابری جنسیتی، تخریب محیط‌زیست، ارتقای آموزش و باسوادی، تامین مراقبت‌های بهداشتی و آب سالم و بهداشتی متمرکز نمایند. از بین ۸ آرمان مزبور مسئولیت مقدماتی برای دستیابی به ۷ آرمان توسعه هزاره به خود کشورهای در حال توسعه و فقیر محول گردید و مقرر شد آرمان هشتم وظیفه کشورهای توسعه‌یافته و ثروتمند در تعهد ایشان به کمک بلاعوض به کشورهای در حال توسعه و فقیر برای پیشبرد این اهداف باشد (آرمانها و اهداف توسعه هزاره، ۱۳۸۴).

هم‌زمان با بیستمین سالگرد کنفرانس محیط‌زیست و توسعه سازمان ملل در سال ۱۹۹۲ در ریو (اجلاس زمین)، اجلاس جهانی کنفرانس ملل متحد درباره توسعه پایدار موسوم به ریو+۲۰، در روزهای ۲۳-۱۲ ژوئن ۲۰۱۲ در شهر ریودوژانیرو برزیل برگزار شد و در آن بیش از چهل هزار شرکت‌کننده از جمله ۵۰ تن از سران، ۲ پادشاه، ۴۱ نخست‌وزیر، ۱۶۰ وزیر امور خارجه و ۱۹۰ رئیس مرتبط با بخش یا وزارت محیط‌زیست از کشورهای مختلف جهان حضور داشتند.

جدول ۱. آرمانها و اهداف جزئی و شاخص‌های اهداف توسعه هزاره^۱

اهداف جزئی	نام آرمان
هدف ۱: به نصف رساندن نسبت افراد دارای درآمد روزانه کمتر از یک دلار بین سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۹۰ هدف ۲: به نصف رساندن نسبت افرادی که از گرسنگی رنج می‌برند بین سال‌های ۲۰۱۵-۱۹۹۰	آرمان ۱. ریشه‌کنی فقر مطلق و گرسنگی
هدف ۳: تضمین این که کودکان در هر جای جهان بطور یکسان تا سال ۲۰۱۵ دوره کامل ابتدایی را طی نمایند.	آرمان ۲. دستیابی همگانی به تحصیلات ابتدایی
هدف ۴: حذف نابرابری جنسیتی در دوره‌های تحصیلی ابتدایی و راهنمایی ترجیحا تا قبل از سال ۲۰۰۵ و در تمام سطوح تا سال ۲۰۱۵	آرمان ۳. ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان
هدف ۵: کاهش میزان مرگ و میر کودکان زیر پنج سال بین سالهای ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵ به میزان دو سوم	آرمان ۴. کاهش مرگ و میر کودکان
هدف ۶: کاهش نرخ مرگ و میر مادران تا سه چهارم بین سالهای ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵	آرمان ۵. بهبود سلامت مادران
هدف ۷: مبارزه با ویروس مختل‌کننده دستگاه ایمنی انسان (HIV/AIDS)، مالاریا و سایر بیماری‌ها تا سال ۲۰۱۵ هدف ۸: توقف و آغاز روند معکوس کردن شیوع مالاریا و سایر بیماری‌های عمده تا سال ۲۰۱۵	آرمان ۶. مبارزه با ایدز، مالاریا و سایر بیماری‌ها
هدف ۹: گنجاندن اصول توسعه پایدار در سیاست‌ها و برنامه‌های کشوری و معکوس کردن روند تخریب منابع محیط‌زیستی هدف ۱۰: به نصف رساندن جمعیت فاقد دسترسی پایدار به آب آشامیدنی سالم و بهداشت مناسب محیط تا سال ۲۰۱۵ هدف ۱۱: تحقق بهبود چشمگیر در زندگی حداقل یکصد میلیون نفر زاغه‌نشین تا سال ۲۰۲۰	آرمان ۷. تضمین پایداری محیط‌زیست

آرمان ۸. ایجاد مشارکت جهانی برای توسعه

هدف ۱۲: توسعه بیشتر یک سیستم تجاری و مالی باز، قانونمند، قابل پیش‌بینی و بدون تبعیض و متعهد به توسعه و حکمرانی خوب، و کاهش فقر در سطوح ملی و بین‌المللی

هدف ۱۳: رسیدگی و توجه به نیازهای خاص کشورهای با حداقل توسعه‌یافتگی شامل تعرفه‌ها و معافیت‌های صادراتی برنامه‌های تقویت‌شده جهت بازپرداخت بدهی‌های کشورهای فقیر و به‌شدت بدهکار و حذف بدهی‌های دوجانبه رسمی، کمک‌های توسعه‌ای رسمی (ODA) سخاوتمندانه‌تر به کشورهای متعهد به کاهش فقر

هدف ۱۴: رسیدگی و توجه به نیازهای کشورهای محصور در خشکی و کشورهای کوچک جزیره‌ای در حال توسعه (از طریق برنامه اقدام برای توسعه پایدار و نتایج مربوط به بیست و دومین نشست ویژه مجمع عمومی سازمان ملل)

هدف ۱۵: رسیدگی جامع به مشکلات مربوط به بدهی کشورهای در حال توسعه از طریق اقدامات ملی و بین‌المللی به منظور معقول کردن بدهی‌ها در بلندمدت

هدف ۱۶: همکاری با کشورهای در حال توسعه در زمینه تدوین و اجرای راهبردهایی برای ایجاد مشاغل آبرومندانه و مولد برای جوانان

هدف ۱۷: همکاری با شرکت‌های داروسازی جهت تامین دسترسی افراد به داروهای اساسی قابل خرید در کشورهای در حال توسعه

هدف ۱۸: همکاری با بخش خصوصی به منظور قابل دسترسی ساختن مزایای فناوری‌های جدید بویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات

اجلاس ریو+ ۲ با هدف «تجدید اطمینان‌بخش تعهدات سیاسی برای توسعه پایدار، ارزیابی پیشرفت‌های حاصل‌شده تاکنون و فاصله‌های موجود در اجرای نتایج اجلاس‌های بزرگ توسعه پایدار و بررسی چالش‌های نوظهور و در حال شکل‌گیری» برگزار شد. بیانیه پایانی اجلاس با عنوان «آینده‌ای که ما می‌خواهیم»، شامل تایید تعهدات، سیاست‌ها و روش‌های سابق در زمینه توسعه پایدار و تاکید مجدد بر آن‌ها، تعهداتی داوطلبانه نسبت به توسعه پایدار در سال‌های آتی و پشتیبانی از اقدامات جمعی جهانی برای پیشبرد اهداف توسعه پایدار بود. سرانجام این سند ۲۸۳ بند به تصویب کشورهای عضو سازمان ملل رسید.

تدوین اهداف توسعه پایدار (SDGs) از مهم‌ترین تصمیمات مطرح شده در این کنفرانس بود. شرکت‌کنندگان با اشاره به اهداف توسعه هزاره (MDGs) و کارکرد آن در توسعه بسیاری از کشورها و بر نقشی که اهداف توسعه پایدار می‌توانند در تعیین اولویت‌های ملی و بسیج منابع و افراد برای نیل به اهداف توسعه پایدار داشته باشند، بر اهمیت اهداف یادشده تاکید نمودند.

جدول ۲. آرمانهای توسعه پایدار (SDGs)

آرمان ۱- پایان دادن به فقر در همه اشکال آن
آرمان ۲- پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار
آرمان ۳- تامین زندگی سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه در همه سنین
آرمان ۴- تامین آموزش کیفی فراگیر و عادلانه و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه
آرمان ۵- تامین برابری جنسیتی و توانمند کردن همه زنان و دختران
آرمان ۶- تامین دسترسی آب سالم برای همه
آرمان ۷- تامین دسترسی به انرژی پاک، ارزان و مطمئن برای همه
آرمان ۸- رشد اقتصادی مستمر، فراگیر و پایدار؛ و اشتغال مولد و شایسته برای همه
آرمان ۹- ایجاد زیرساخت‌های تاب‌آور، صنایع فراگیر و پایدار مبتنی بر نوآوری
آرمان ۱۰- کاهش نابرابری‌ها در تمام ابعاد داخلی و بین‌المللی
آرمان ۱۱- ساخت شهرها و سکونت‌گاه‌های انسانی فراگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار
آرمان ۱۲- تولید و مصرف مسئولانه و پایدار
آرمان ۱۳- اقدامات عاجل برای رویارویی با تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن
آرمان ۱۴- حفاظت از زیستن پایدار در آب
آرمان ۱۵- حفاظت از زیستن پایدار بر خشکی، ترمیم و احیای زیست بوم‌ها، متوقف ساختن تخریب سرزمین و معکوس کردن کاهش تنوع زیستی
آرمان ۱۶- صلح و عدالت برای همه و نهادهای اجتماعی فراگیر، پاسخگو و موثر در همه سطوح
آرمان ۱۷- تقویت و توسعه مشارکت جهانی برای دستیابی به توسعه پایدار

در واقع یکی از دستاوردهای اصلی کنفرانس ریو+۲۰ در ژوئن ۲۰۱۲، دستور کار توسعه پس از ۲۰۱۵ و آرمان‌های توسعه پایدار (SDG) بوده است. کشورهای عضو متعهد شدند در فاصله ریو+۲۰ تا ۲۰۱۵ «به ایجاد یک فرآیند بین‌الدولی فراگیر، شفاف و باز برای تمام ذینفعان در خصوص اهداف توسعه پایدار، با رویکرد گسترش و بسط اهداف جهانی توسعه پایدار، مورد توافق مجمع عمومی سازمان ملل متحد» اقدام نمایند.

سرانجام مقرر شد تا اهداف توسعه پایدار باید بر مبنای کلیه اصول بیانیه ریو، دستور کار ۲۱ و برنامه اجرایی ژوهانسبورگ باشد و شرایط، ظرفیت‌ها و اولویت‌های متفاوت ملی کشورها را مدنظر قرار دهد. این اهداف باید به صورت منسجم با دستور کار توسعه سازمان ملل برای پس از سال ۲۰۱۵ عمل نماید. این اهداف پس بحث و بررسی‌های متعدد در نهایت با عنوان «دگرگونی و تحول در جهان ما: دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار» پیشنهاد شد. به این ترتیب بر اساس توافقات انجام شده اهداف توسعه پایدار (SDGs) در قالب ۱۷ آرمان، ۱۶۹ هدف و ۲۳۸ شاخص برای بازه زمانی ۲۰۱۵ الی ۲۰۳۰ به تصویب جامعه جهانی رسید و جایگزین اهداف توسعه هزاره شد (جدول ۲).

اهداف توسعه پایدار (SDGs)، اهداف خرد و شاخص‌های گوناگونی را برای کشورهای مختلف در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، نهادی و محیط‌زیستی هدف‌گذاری کرده و کشورها متعهد شده اند تا بر مبنای قابلیت‌ها، مبانی فرهنگی و ارزشی و سایر ملاحظات ملی این شاخص‌ها را در سیاست‌ها و برنامه‌های ملی خود ادغام کرد و عملکرد آنها را در قالب چارچوب‌هایی که توسط سازمان ملل ارایه شده است، گزارش نمایند.

فصل سوم- معرفی شاخص‌ها

با بسط و گسترش رویکردهای توسعه کلاسیک و به دنبال آن توسعه پایدار، شاخص‌های ترکیبی متعددی در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، محیط‌زیستی، فناوری و... برای سنجش ابعاد مختلف توسعه کلاسیک و توسعه پایدار کشورها مطرح شده است. از نمونه‌های جدید شاخص ترکیبی می‌توان به شاخص‌های ترکیبی اصلی^۱، شاخص‌های معطوف به هدف^۲، و نظام حسابداری سبز^۳ اشاره کرد.

از نمونه‌های شاخص‌های قدیمی‌تر نیز می‌توان به شاخص‌های زیر اشاره کرد^۴:

- معیار رفاه اقتصادی (MEW)^۵ ارایه شده توسط نورث‌هاوس و توبین^۶ (۱۹۷۳)،
  - شاخص پیشرفت اجتماعی (ISP)^۷ ارایه شده توسط استس^۸ (۱۹۷۴)،
  - نمایه کیفیت فیزیکی زندگی (PQLI)^۹ ارایه شده توسط موریس^{۱۰} (۱۹۷۹)،
  - مولفه رفاه اقتصادی (EAW)^{۱۱} ارایه شده توسط زولوتاس^{۱۲} (۱۹۸۱) و برک^{۱۳} (۱۹۹۷).
- از شاخص‌های توسعه که در دهه ۱۹۹۰ به منظور سنجش عملکرد توسعه یا پایداری مطرح شده‌اند، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود (Singh و همکاران، ۲۰۰۸):
- شاخص توسعه انسانی (HDI)^{۱۴} ارایه شده توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP)،
  - شاخص پیشرفت پایدار (SPI)^{۱۵} ارایه شده توسط کروس چک و نارودولاسکی^{۱۶} (۱۹۹۴)،

¹ Headline indicators

² Goal-oriented indicators

³ Green Accounting System

^۴ Singh و همکاران، ۲۰۰۸، پورا صفر سنگاچین، ۱۳۹۴

⁵ Measure of Economic Welfare

⁶ Nordhaus & Tobin

⁷ Index of Social Progress

⁸ Estes

⁹ Physical Quality of Life Index

¹⁰ Morris

¹¹ Economic Aspects of Welfare

¹² Zolotas

¹³ Brekke

¹⁴ Human Development Index

¹⁵ Sustainable Progress Index

¹⁶ Krottscheck & Narodoslawsky

- شاخص ردپای بوم‌شناختی (EF)^۱ ارایه شده توسط واکر ناگل و ریس^۲ (۱۹۹۶)،
  - شاخص نهاده مواد به ازای هر واحد خدمات (MIPS)^۳ ارایه شده توسط اسمیت-بلیک^۴ (۱۹۹۴)،
  - شاخص رفاه اقتصادی پایدار (ISEW)^۵ ارایه شده توسط دالی و کاپ و همکاران^۶ (۱۹۹۵)،
  - شاخص پس‌انداز واقعی (GPI)^۷ ارایه شده توسط هامیلتون^۸ (۱۹۹۹)،
  - شاخص فشارسنج پایداری (BS)^۹ ارایه شده توسط اتحادیه بین‌المللی حفاظت از طبیعت (IUCN) و مرکز بین‌المللی پژوهش‌های توسعه (IDRC)^{۱۰} در سال (۱۹۹۵)، و
  - شاخص فشارهای محیط‌زیستی (EPI)^{۱۱} ارایه شده توسط اتحادیه اروپا (۱۹۹۹).
- از ابتدای سال ۲۰۰۰ نیز تلاش‌های زیادی برای تهیه و کاربست شاخص‌های ترکیبی توسعه پایدار از سوی مجامع بین‌المللی و صاحب نظران صورت گرفته است. در سال ۲۰۰۳ گروه مشاوره شاخص‌های توسعه پایدار (CGSDI)^{۱۲} در موسسه بین‌المللی توسعه پایدار (IISD)^{۱۳} در قالب بخشی از مطالعات خود، شاخص‌های توسعه پایدار بین‌المللی را با عنوان «دانشبورد پایداری (COS)»^{۱۴} که به عنوان یک ابزار عملکرد فعالیت‌های توسعه پایدار مورد استفاده قرار می‌گیرند معرفی کرد.

---

¹ Ecological Footprint

² Wackernagel & Rees

³ Material Input Per Service Unit

⁴ Schmidt-Bleek

⁵ Index for Sustainable Economic Welfare

⁶ Daly & Cobb et al

⁷ Genuine Progress Indicators

⁸ Hamilton

⁹ Barometer of Sustainability

¹⁰ International Development Research Center

¹¹ Environmental Pressure Indicators

¹² Consultative Group on Sustainable Development Indicators

¹³ International Institute for Sustainable Development

¹⁴ Compass of Sustainability

در سال ۲۰۰۳ همچنین آژانس محیط‌زیست اروپا (EEA)^۱ شاخص کل مواد مورد نیاز (TMR)^۲ را پیشنهاد کرد و شاخص کارایی بوم‌شناختی (EE)^۳ توسط شورای جهانی تجارت برای توسعه پایدار (WBCSD)^۴، معرفی گردید.

شاخص پایداری محیط‌زیست (ESI)^۵ از سال ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۵ و شاخص عملکرد محیط‌زیست (EPI)^۶ در سال ۲۰۰۶ توسط مجمع جهانی اقتصاد (WEF)^۷ و دانشگاه ییل معرفی شدند (Singh و همکاران، ۲۰۰۸، پوراصغر سنگاچین، ۱۳۹۴).

از شاخص‌های ترکیبی جدیدتر نیز می‌توان به شاخص تاب‌آوری^۸، شاخص عملکرد اقلیم (CCPI)^۹، شاخص ریسک جهانی بلایای طبیعی و شاخص ترکیبی اهداف توسعه پایدار (SDGs) اشاره کرد که در همه این شاخص‌های ترکیبی تلاش شده است تا برخی از ابعاد توسعه پایدار (مانند شاخص عملکرد محیط‌زیست برای سنجش ابعاد محیط‌زیست یا شاخص ریسک بلایای طبیعی و غیره) یا همه ابعاد توسعه پایدار (شاخص ترکیبی آرمان‌های توسعه پایدار) کشورها مورد سنجش و ارزیابی قرار گیرند.

به این ترتیب ملاحظه می‌شود، سنجش توسعه به طور عام، و سنجش توسعه پایدار به طور خاص در زمره مهمترین مسایل و موضوعات بسیاری از دانشمندان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان توسعه در سطوح ملی و بین‌المللی قرار گرفته است تا بر مبنای آنها بتوانند ارزیابی از فرایندهای توسعه در درون کشورها و بین کشورها داشته باشند و بر مبنای آنها برنامه‌ریزی‌های لازم را برای تحقق آرمان‌های توسعه به ویژه اهداف توسعه پایدار انجام دهند.

¹ European Environment Agency

² Total Material Requirement

³ Compass of Sustainability

⁴ Compass of Sustainability

⁵ Environmental Sustainability

⁶ Compass of Sustainability

⁷ World Economic Forum

⁸ Resilience Index

⁹ Climate Change Performance Index

فصل چهارم-روش‌شناسی تدوین شاخص ترکیبی اهداف توسعه پایدار در

سال ۲۰۱۹

شاخص جهانی اهداف توسعه پایدار سال ۲۰۱۹ ارزیابی جامع و فراگیری از روند دستیابی به اهداف توسعه پایدار ارایه می‌کند. با توجه به محدودیت‌های داده‌ها و اطلاعات در سال ۲۰۱۹، این شاخص برای ۱۶۲ کشور با استفاده از ۸۵ شاخص مورد استفاده قرار گرفت. یکی از ویژگی‌های گزارش ارزیابی اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۹ ارایه مقدار و روند برای هر یک از آرمان‌ها و شاخص‌های ناظر بر هر یک از آنها است. جهت تهیه این شاخص‌های ترکیبی برای هر یک از آرمان‌ها در سال ۲۰۱۹ از مراحل و فرایندهای زیر پیروی شد:

۱) انتخاب داده‌ها

برای تهیه، انتخاب و گردآوری هر یک از شاخص‌های اهداف توسعه پایدار تا حد ممکن از داده‌ها و اطلاعات رسمی کمیسیون آمار سازمان ملل متحد^۱، سازمان همکاری‌های اقتصادی و توسعه (OECD)^۲، سازمان بهداشت جهانی (WHO)^۳، سازمان خواروبار کشاورزی (FAO)^۴، سازمان بین‌المللی کار (ILO)^۵ و سایر نهادهای بین‌المللی استفاده شد. در جاهایی هم که اطلاعات لازم وجود نداشت از سایر مراجع رسمی و غیررسمی ملی کشورها برای گردآوری داده‌ها استفاده گردید. برای انتخاب هر یک از شاخص‌ها معیارهای زیر مورد توجه قرار گرفت:

- قابلیت کاربرد شاخص‌ها برای طیف گسترده‌ای از کشورها: شاخص‌هایی انتخاب گردیدند که بتوان آنها را برای تمامی کشورهای جهان در همه قاره‌ها مورد استفاده قرار داد و از قابلیت مقایسه برای همه کشورها برخوردار باشد.
- مناسب بودن و کفایت آماری: قابل اعتماد بودن داده‌ها و اطلاعات از منظر آماری نیز برای انتخاب شاخص‌ها مورد توجه قرار گرفت.

1. UN Statistical Commission

2. Organization for Economic Co-operation and Development

3. World Health Organization

4. Food and Agriculture Organization

5. International Labor Organization

- **فراگیری از روندهای زمانی:** آن دسته از شاخص‌هایی انتخاب شدند که اولاً به‌روزرسانی شده باشند و ثانیاً از روندهای زمانی مشخص با بازه زمانی مناسب برخوردار باشند.
- **کیفیت مناسب داده‌ها:** برخورداری داده‌ها از کیفیت مناسب نیز در زمره یکی از مهم‌ترین ملاک‌های انتخاب داده‌ها بوده‌است که بیشتر آنها از دفاتر رسمی آماری کشورها، مقالات پژوهشی معتبر و گزارش‌های کشورهای استخراجه گردید.
- **پوشش جغرافیایی مطلوب:** داده‌های انتخاب‌شده باید از پوشش جغرافیایی مناسبی باشند. به همین دلیل داده‌های مناسب ۸۰ درصد از ۱۴۹ کشوری که دارای جمعیت بیش از یک میلیون نفر بودند استخراج شدند.

- **مشخص کردن داده‌های مفقود:** همانگونه که عنوان شد، هدف اصلی گزارش اهداف توسعه پایدار اندازه‌گیری، سنجش و ارزیابی کشورها در زمینه دستیابی به اهداف توسعه پایدار و همچنین اولویت‌بندی دستیابی به هر یک از آرمان‌ها تا سال ۲۰۳۰ است. با توجه به این که برای مقایسه کشورها، عدم وجود برخی از داده‌ها و اطلاعات می‌تواند مشکلاتی را در زمینه سنجش و اندازه‌گیری هر آرمان به وجود آورد، برای کاهش اثرات اختلال ناشی از فقدان برخی از داده‌ها، امتیاز هر یک از آرمان‌ها براساس میانگین منطقه‌ای که آن کشور در آنها قرار دارد، محاسبه شد. این موضوع به ویژه در مورد آرمان ۱۰ (کاهش نابرابری‌ها) و آرمان ۱۴ (حفاظت و بهره‌برداری پایدار از اقیانوس‌ها، دریاها، و منابع دریایی) صادق بوده و از میانگین منطقه‌ای برای کشورها استفاده شد.

۲) تهیه شاخص ترکیبی اهداف توسعه پایدار:

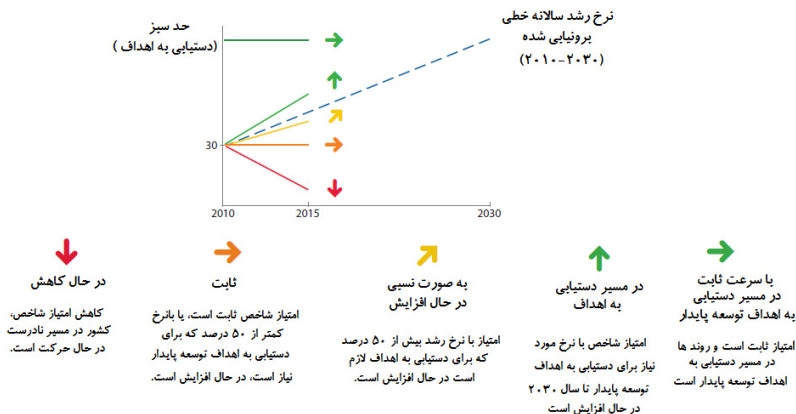
با توجه به این که داده‌ها و متغیرهای استخراج شده از واحدهای متفاوتی برای سنجش برخوردار بوده‌اند، در اولین مرحله از تهیه شاخص‌ها، ضرورت دارد که اختلاف مقیاس داده‌ها و متغیرها رفع شود؛ سپس داده‌ها بین صفر (بدترین عملکرد) و ۱۰۰ (بهترین عملکرد) درجه‌بندی می‌گردند؛ پس از تعیین حد بالا و حد پایین، هر یک از شاخص‌ها با استفاده از رابطه زیر محاسبه می‌گردد:

$$x' = \frac{x - \min(x)}{\max(x) - \min(x)}$$

در این رابطه، x ، مقدار خام شاخص مورد نظر و $\min(x)$ و $\max(x)$ نیز به ترتیب بدترین عملکرد و بهترین عملکرد آن شاخص را نشان می‌دهد.

عموما پس از رفع اختلاف مقیاس، وزن‌هایی برای هر آرمان و شاخص‌های ناظر بر آنها مشخص می‌شود. اما با توجه به اینکه آرمان‌ها و اهداف شاخص‌های مختلف توسعه پایدار در کشورهای مختلف از اولویت‌های متفاوتی برخوردارند، لذا تعیین وزن مشخص برای هر یک از شاخص‌ها نمی‌تواند منعکس‌کننده اولویت‌های کشورهای باشد، به همین دلیل در گزارش اهداف توسعه پایدار سال ۲۰۱۹ وزن مساوی برای هر یک از شاخص‌ها در نظر گرفته شد.

پس از محاسبه شاخص‌های ترکیبی ذیل هر یک از آرمان‌ها، روندها و گرایش‌های هر یک از شاخص‌ها و آرمان‌ها بر اساس اطلاعات گذشته و با استفاده از روش ترسیم نرخ‌های رشد سالانه ترکیبی (CAGR) برای هر کشور و آرمان‌ها و شاخص‌های ناظر بر آنها محاسبه و روندهای آنها بر اساس نمادهای زیر برای هر شاخص و آرمان مشخص گردید (شکل ۲).

شکل ۲. نمادهای نشان‌دهنده روند دستیابی به اهداف توسعه پایدار (SDGs)

فصل پنجم - بررسی توسعه‌یافتگی و پایداری ایران در جهان

پس از تصویب اهداف توسعه پایدار (SDGs) در سال ۲۰۱۵، اولین گزارش اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۶ توسط شبکه راهکارهای توسعه پایدار و بنیاد برتلزمن و استیفتانگ^۱ با هدایت جفری ساکس یکی از صاحب‌نظران توسعه پایدار تهیه و در اولین گزارش، عملکرد اهداف توسعه پایدار ۱۴۹ کشور آرایه شد. برای تهیه این شاخص‌ها با استفاده از تحلیل‌های چندمتغیره شاخص‌ها تهیه و برای هر کشور امتیازی در چارچوب یک شاخص ترکیبی محاسبه می‌شود. مقدار این شاخص نیز بین صفر تا ۱۰۰ در نوسان بوده و هر چقدر مقدار شاخص به عدد ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، کشور یادشده از عملکرد بهتری در زمینه پیشبرد اهداف توسعه پایدار برخوردار است.

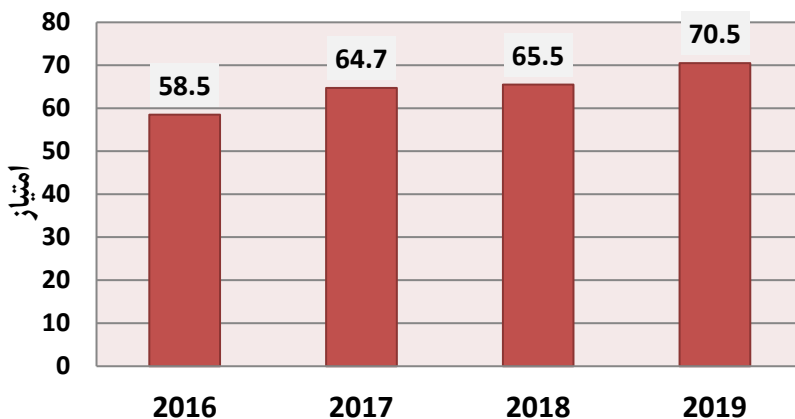
بر اساس گزارش سال ۲۰۱۶، جمهوری اسلامی ایران با کسب امتیاز ۵/۸۸ در رتبه ۷۹ پس از کشورهای چین، جامائیکا و ترینیداد و توباگو قرار گرفت و کشورهای سوئد، دانمارک، نروژ، فنلاند و سوئیس با کسب بیش از ۸۰ در رتبه‌های اول تا پنجم و کشورهای چاد، نیجر، جمهوری کنگو، لیبیا و جمهوری آفریقای مرکزی با امتیاز کمتر از ۳۲ در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند.

در سال ۲۰۱۷ شاخص اهداف توسعه پایدار برای برای ۱۵۷ کشور تهیه شد. بر اساس این گزارش، ایران با کسب امتیاز ۶۴/۷ در رتبه ۸۹ پس از کشورهای لبنان، مصر، کامبوج قرار گرفت. کشورهای بولیوی، گویان و بحرین نیز در رتبه‌های بعدی قرار گرفته بودند. همچنین در سال یاد شده کشورهای سوئد، فنلاند، دانمارک، نروژ و جمهوری چک با کسب امتیاز بیش از ۸۰ به ترتیب در رتبه‌های اول تا پنجم و کشورهای ماداگاسکار، لیبیا، جمهوری کنگو، چاد و جمهوری آفریقای مرکزی با امتیاز کمتر از ۴۴ به ترتیب در رتبه‌های آخر قرار گرفتند.

در سال ۲۰۱۸ این شاخص برای ۱۵۶ کشور تهیه شد که در این سال جمهوری اسلامی ایران با کسب امتیاز ۶۵/۵ در رتبه ۸۲ قرار گرفت. در این سال کشورهای سوئد، دانمارک، فنلاند، آلمان و فرانسه با امتیاز بیش از ۸۰ در رتبه‌های اول تا پنجم و کشورهای جمهوری آفریقای مرکزی، چاد، جمهوری دموکراتیک کنگو، یمن و افغانستان با امتیاز کمتر از ۵۰ به ترتیب در

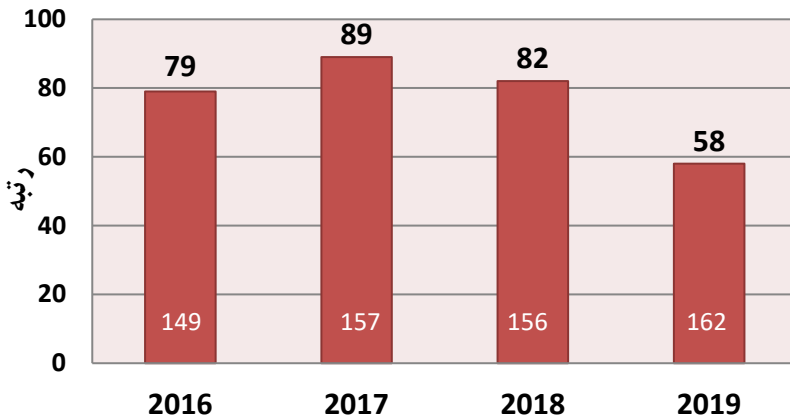
^۱ بنیاد Bertelsmann Stiftung یک نهاد مستقل است که در شهر Gütersloh آلمان در سال ۱۹۷۷ توسط Reinhard Mohn با هدف توسعه همکاری‌های اجتماعی و مالی پایه‌گذاری شد.

رتبه‌های آخر قرار گرفتند. در سال یاد یاد کشورهای تونس، ترکیه، بحرین و جامائیکا به ترتیب با امتیاز ۶۶/۵، ۶۶، ۶۵/۹ و ۶۵/۹ در رتبه‌های بالاتر از ایران و کشورهای بوتان، مکزیک و فیلیپین نیز به ترتیب با امتیاز ۶۵/۴، ۶۵/۲ و ۶۵ در رتبه‌های بعدی پس از ایران قرار گرفته‌اند. در سال ۲۰۱۹ نیز گزارش اهداف توسعه پایدار برای ۱۶۲ کشور تهیه شد. در این گزارش جمهوری اسلامی ایران با کسب امتیاز ۷۰/۵ و کسب رتبه ۵۸ از عملکرد بهتری برخوردار شده است، به طوری که امتیاز آن از ۶۵/۵ در سال ۲۰۱۸ به ۷۰/۵ در سال ۲۰۱۹ افزایش یافته است که حدود ۷/۶ درصد افزایش داشته است. همچنین رتبه جمهوری اسلامی ایران نیز طی سال یاد شده حدود ۲۴ پله بهبود یافته شده و از رتبه ۸۲ در بین ۱۵۶ کشور در سال ۲۰۱۸ به رتبه ۵۸ در بین ۱۶۲ کشور در سال ۲۰۱۹ رسیده است که مبین عملکرد بهتر جمهوری اسلامی ایران در سال‌های یاد شده است. همچنین بر اساس گزارش سال ۲۰۱۹، کشورهای دانمارک، سوئد، فنلاند، فرانسه و اتریش با امتیاز بیش از ۸۰ در رتبه‌های اول تا پنجم و کشورهای جمهوری آفریقای مرکزی، چاد، جمهوری دمکراتیک کنگو و ماداگاسکار با کسب امتیاز کمتر از ۴۸ در رتبه‌های آخر قرار گرفته و از بدترین عملکرد در این رتبه‌بندی برخوردار می‌باشند.

شکل ۳. امتیاز شاخص اهداف توسعه پایدار ایران طی دوره ۲۰۱۶-۲۰۱۹

¹ SDG Index and Dashboards Report 2018&2019(2019,2020), Global Responsibilities, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network

شکل ۴. رتبه شاخص اهداف توسعه پایدار ایران طی دوره ۲۰۱۶-۲۰۱۹

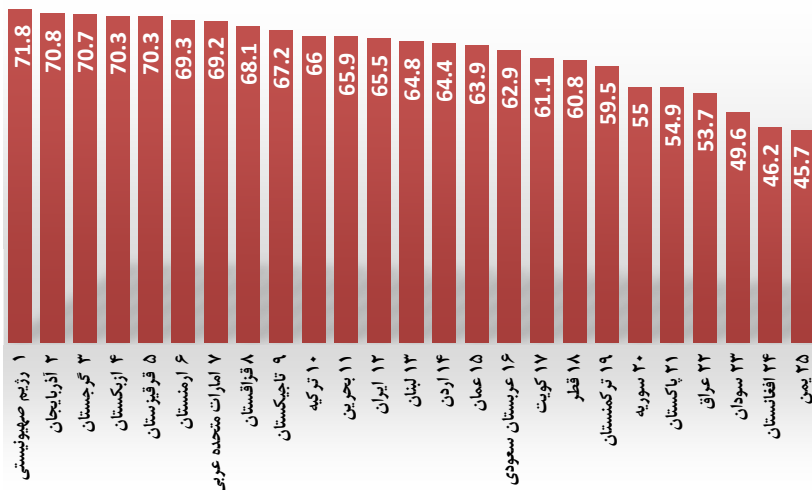
هر چند برای مقایسه رتبه و امتیاز شاخص‌های توسعه پایدار طی دوره ۲۰۱۶-۲۰۱۹، تغییر تعداد کشورهای شرکت‌کننده در رتبه‌بندی و نیز تغییر روش‌شناسی و تعداد شاخص‌های مورد استفاده و ویژگی‌های کشورهای مختلف^۱ بایستی مورد ملاحظه قرار گیرد، با این وجود تجربیات این چند سال، روندها را به سوی نوعی همگرایی برای تبیین و ارزیابی بهتر شاخص‌ها در سال‌های آینده گرایش داده و لذا مشارکت در این فرایند از سوی کشورها و تعامل بیشتر با نهادهای مرتبط با سازمان ملل می‌تواند در انعکاس واقع بینانه‌تر شاخص‌ها و همچنین ارتقای جایگاه کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران نقش موثری داشته باشد.

در سالهای اخیر گزارش شاخص‌های توسعه پایدار به مهم‌ترین مرجع تصمیم‌گیری و ارزیابی جذابیت کشورهای در حال توسعه برای سرمایه‌گذاران خارجی و اعطای تسهیلات مالی توسط نهادهای بین‌المللی نظیر صندوق بین‌المللی پول یا بانک جهانی مبدل گردیده است. لذا ضروری است توجه هر چه بیشتر به این شاخص‌ها و اتخاذ تدابیر هر چه بهتر برای پیشبرد این شاخص‌ها در بخش‌های دولتی و خصوصی مورد توجه برنامه‌ریزان کشور قرار گیرد.

^۱ برای مثال کشورهای دارای مناطق ساحلی و دریایی و کشورهای محصور در خشکی

بر اساس سند چشم‌انداز، جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ باید کشوری توسعه‌یافته با جایگاه نخست توسعه اقتصادی در سطح کشورهای منطقه^۱ باشد. همانگونه که عنوان شد در گزارش اهداف توسعه پایدار سال ۲۰۱۸، ایران با کسب امتیاز ۶۵/۵ در بین ۲۵ کشور چشم‌انداز در رتبه ۱۲ قرار گرفتن. در سال ۲۰۱۸ رژیم صهیونیستی، آذربایجان و گرجستان در رتبه‌های اول تا سوم و کشورهای یمن، افغانستان و سودان نیز به ترتیب در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند.

شکل ۵. رتبه و امتیاز توسعه پایدار ایران و کشورهای چشم‌انداز- سال ۲۰۱۸

در سال ۲۰۱۹ تغییرات محسوسی در رتبه و امتیاز ایران در بین کشورهای چشم‌انداز به وجود آمده و با افزایش امتیاز اهداف توسعه پایدار، رتبه کشورمان از ۱۲ در سال ۲۰۱۸ به رتبه ۴ در سال ۲۰۱۹ رسیده است. صعود ۸ پله‌ای رتبه کشورمان مبین بهبود عملکرد مجموع این شاخص‌ها در سال ۲۰۱۹ می‌باشد. در سال ۲۰۱۹ کشورهای قرقیزستان، رژیم صهیونیستی، ازبکستان و کشورمان با کسب امتیاز بیش از ۷۰ در رتبه‌های اول تا چهارم و کشورهای یمن، افغانستان، سودان و عراق نیز با امتیاز کمتر از ۵۸ در رتبه‌های آخر قرار داشته‌اند.

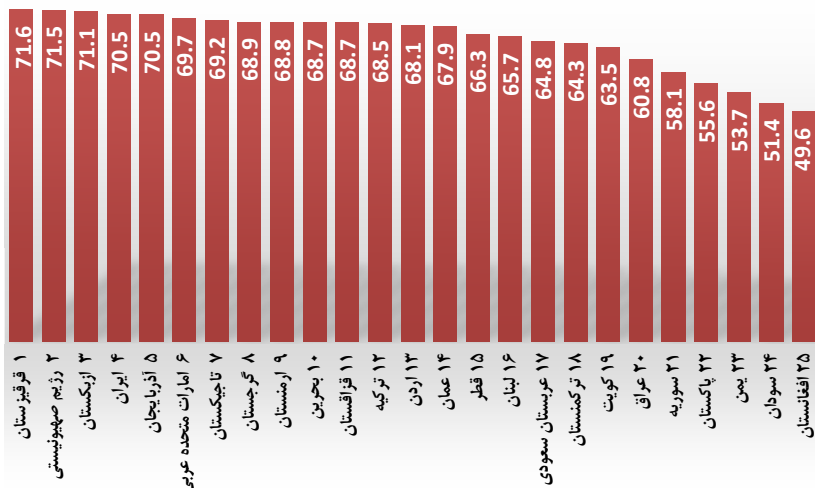
^۱ اردن، ارمنستان، ازبکستان، آذربایجان، افغانستان، امارات متحده عربی، بحرین، پاکستان، تاجیکستان، ترکمنستان، ترکیه، رژیم صهیونیستی، سودان، سوریه، گرجستان، عراق، عربستان سعودی، عمان، قرقیزستان، قزاقستان، قطر، کویت، لبنان و یمن.

جدول ۴. رتبه و امتیاز توسعه پایدار ایران و کشورهای چشم‌انداز-سال ۲۰۱۹

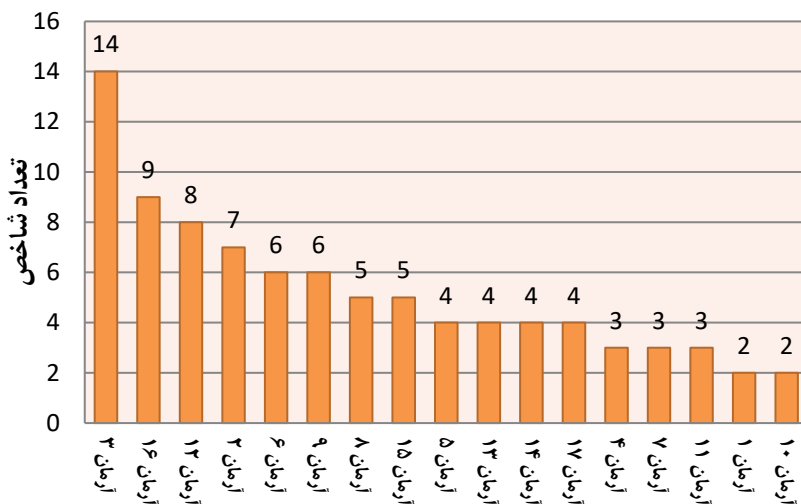
رتبه در منطقه	نام کشور	امتیاز	رتبه در جهان
۱	قرقیزستان	۷۱.۶	۴۸
۲	رژیم صهیونیستی	۷۱.۵	۴۹
۳	ازبکستان	۷۱.۱	۵۲
۴	ایران	۷۰.۵	۵۸
۵	آذربایجان	۷۰.۵	۵۹
۶	امارات متحده عربی	۶۹.۷	۶۵
۷	تاجیکستان	۶۹.۲	۷۱
۸	گرجستان	۶۸.۹	۷۳
۹	ارمنستان	۶۸.۸	۷۵
۱۰	بحرین	۶۸.۷	۷۶
۱۱	قزاقستان	۶۸.۷	۷۷
۱۲	ترکیه	۶۸.۵	۷۹
۱۳	اردن	۶۸.۱	۸۱
۱۴	عمان	۶۷.۹	۸۳
۱۵	قطر	۶۶.۳	۹۱
۱۶	لبنان	۶۵.۷	۹۴
۱۷	عربستان سعودی	۶۴.۸	۹۸
۱۸	ترکمنستان	۶۴.۳	۱۰۱
۱۹	کویت	۶۳.۵	۱۰۶
۲۰	عراق	۶۰.۸	۱۱۷
۲۱	سوریه	۵۸.۱	۱۲۳
۲۲	پاکستان	۵۵.۶	۱۳۰
۲۳	یمن	۵۳.۷	۱۳۳
۲۴	سودان	۵۱.۴	۱۴۷
۲۵	افغانستان	۴۹.۶	۱۵۳

¹ SDG INDEX AND DASHBOARDS REPORT 2019 (2020), GLOBAL RESPONSIBILITIES, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network

شکل ۶. رتبه و امتیاز توسعه پایدار ایران و کشورهای چشم‌انداز-سال ۲۰۱۹

شکل ۷. تعداد شاخص‌های استفاده شده در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹

در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از مجموع ۲۳۸ شاخص اهداف توسعه پایدار، ۸۸ شاخص مورد استفاده قرار گرفت که بیشترین شاخص‌های مورد استفاده در هر آرمان مربوط به آرمان‌های ۳ و ۱۶ و کمترین تعداد نیز مربوط به آرمان‌های ۱۰ و ۱ و ۱۱ بوده است (شکل ۷). در گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، وضعیت و عملکرد هر یک شاخص‌ها ذیل هر یک از آرمان‌های ۱۷ گانه برای ۱۶۲ کشور از جمله ایران اراییه شده است. در جدول ۵ مقدار هر یک از شاخص‌ها، وضعیت و روند هر یک از شاخص‌ها برای ایران اراییه شده است.

جدول ۵. عملکرد شاخص‌های اهداف توسعه پایدار ایران^۱

راهنما:	
● چالش‌های بسیار زیاد	↓ روند کاهشی
● چالش‌های زیاد	→ رکود
● چالش‌ها همچنان وجود دارند	↗ به صورت متوسط در حال بهبود
● تحقق اهداف توسعه پایدار	↑ اهداف محقق شده یا در مسیر دستیابی
	●● عدم وجود اطلاعات

۲۰۱۹	۲۰۱۸	آرمان ۱- پایان دادن به فقر در همه اشکال آن
۹۶/۹: امتیاز ایران	۹۹/۹: امتیاز ایران	
0.1 ●↑	0.1 ●→	نسبت سرشمار فقر با درآمد ۱/۹ دلار در روز (% جمعیت)
3.2 ●↓	0.0 ●●	نسبت سرشمار فقر با درآمد ۳/۲ دلار در روز (% جمعیت)
۲۰۱۹	۲۰۱۸	آرمان ۲- پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار
۵۸/۲: امتیاز ایران	۵۲/۸: امتیاز ایران	
4.9 ●↑	5.5 ●●	شیوع سوء تغذیه (% جمعیت)
6.8 ●↑	7.1 ●↑	قد کوتاهی (کوتاهی قد نسبت به سن) در کودکان زیر ۵ سال (%)
4.0 ●↑	4.8 ●→	شیوع کم وزنی در کودکان کمتر از ۵ سال (%)
25.8 ●↓	25.8 ●↓	شیوع چاقی $BMI \geq 30$ (% از جمعیت بالغ)
2.2 ●↑	2.2 ●↓	تولید غلات (تن در هکتار)
0.9 ●●	0.9 ●●	شاخص مدیریت پایدار نیتروژن
2.1 ●↑	---	تراز غذایی انسانی (۲ بهترین - ۳ بدترین)

¹ SDG INDEX AND DASHBOARDS REPORT 2019 (2020), GLOBAL RESPONSIBILITIES, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۷۷/۳	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۷۸/۶	آرمان ۳- تامین زندگی سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه در همه سنین
25	25	نرخ مرگ و میر مادران (به ازای هر ۱۰۰ هزار تولد زنده)
9.1	9.6	نرخ مرگ و میر نوزادان (به ازای هر ۱۰۰۰ تولد)
14.9	15.1	نرخ مرگ و میر کودکان زیر ۵ سال (به ازای هر ۱۰۰۰ تولد)
14.0	14.0	شیوع بیماری سل (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
0.1	0.0	عفونت جدید بیماری ایدز (به ازای هر ۱۰۰۰ نفر جمعیت)
14.8	14.8	نرخ مرگ و میر (استاندارد شده سنی) ناشی از بیماری‌های قلبی، سرطان، بیماری قند و امراض تنفسی مزمن در گروه جمعیتی ۳۰-۷۰ سال (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت کشور)
51	51.6	نرخ مرگ و میر (استاندارد شده سنی) ناشی از آلودگی هوای داخل منازل و هوای آزاد (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
28.0	28.0	نرخ مرگ و میر ناشی از حوادث جاده‌ای (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
75.7	75.5	امید به زندگی در بدو تولد (سال)
25.7	25.7	نرخ باروری دختران نابالغ (تولد به ازای هر ۱۰۰۰ زن در سن ۱۵ تا ۱۹ سال)
99	96.4	تولد توسط کارکنان سلامت ماهر (%)
99	99.0	کودکان زنده‌ای که ۲ واکسن توصیه شده سازمان بهداشت جهانی را دریافت کرده‌اند (%)
76.7	67.9	شاخص جهانی ردیابی پوشش سلامت (۱۰۰-۰)
4.3	4.7	رفاه روحی- روانی (میانگین امتیاز ۱۰۰-۰)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۹۵/۵	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۸۴/۷	آرمان ۴- تامین آموزش کیفی فراگیر و عادلانه و ترویج فرصت‌های یادگیری مادام‌العمر برای همه
98.6	99.3	نرخ خالص ثبت نام در دوره ابتدایی (%)
94.4	---	نرخ پایان تحصیلات در دوره متوسطه (%)
---	8.8	متوسط سالهای تحصیل
98.1	97.9	نرخ با سواد جمعیت ۱۵-۲۴ سال برای هر دو جنس (%)

فصل پنجم- بررسی توسعه‌یافتگی و پایداری ایران در جهان | ۳۱

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۴۲/۶	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۴۸/۰	آرمان ۵- تامین برابری جنسیتی و توانمند کردن زنان
68.6	---	تقاضای شیوه‌های نوین برنامه‌ریزی خانواده(٪زنان متاهل ۴۹-۱۵ سال)
98.0	93.4	نسبت سال‌های حضور در مدرسه زنان به مردان بالای ۲۵ سال(٪)
23.3	23.6	نسبت زنان شاغل به مردان(٪)
5.9	5.9	صندلی‌های نمایندگان زن در مجلس ملی(٪)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۴۹/۹	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۵۱/۵	آرمان ۶- تامین دسترسی آب سالم برای همه
94.9	---	درصد جمعیت برخوردار از حداقل پوشش آب آشامیدنی(٪)
88.3	88.3	درصد جمعیت برخوردار از حداقل پوشش تصفیه پساب(٪)
90.0	90.0	سهم برداشت آب شیرین از منابع آب تجدیدپذیر(٪)
18.8	18.8	تهی‌سازی ورودی‌های آب زیرزمینی(مترمکعب به ازای هر نفر در سال)
3.7	3.7	تصفیه پساب‌های انسانی(٪)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۸۷/۷	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۷۸/۹	آرمان ۷- تامین دسترسی به انرژی پاک، ارزان و مطمئن برای همه
100	99.4	دسترسی به برق(٪ جمعیت)
98.5	99.9	دسترسی به سوخت پاک و فناوری برای پخت و پز(٪ جمعیت)
2.1	2.1	نسبت انتشار دی‌اکسیدکربن حاصل از احتراق سوخت به برق تولیدی(میلیون تن دی‌اکسیدکربن بر تراوات ساعت)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۶۸/۳	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۳/۸	آرمان ۸- رشد اقتصادی مستمر، فراگیر و پایدار؛ و اشتغال مولد و شایسته برای همه
-0.4	-2.6	رشد تولید ناخالص داخلی تعدیل شده(٪)
16.2	50.0	امتیاز شاخص برده داری مدرن ^۱ (تعداد قربانیان در هر ۱۰۰۰ نفر)
94.0	94.0	افراد بزرگسال(+۱۵) دارای حساب در بانک یا سایر موسسات مالی یا خدمات بانکی تلفن همراه(٪)
12.4	13.1	نرخ بیکاری(٪ از کل نیروی کار)
0.3	---	تعداد حوادث کاری مرگبار(مرگ و میر در ۱۰۰ هزار نفر)

^۱ شاخص برده‌داری مدرن(Global Slavery Index)، توسط بنیاد آزادانه راه بروید(Walk Free Foundation) و سازمان بین‌المللی کار (ILO) و بر اساس سه مولفه برآورد و تخمین آمار رواج برده‌داری جدید در کشورها، میزان آماجگی و آسیب‌پذیری جامعه برای برده‌داری جدید، ارزیابی واکتس و قدرت دولتی در پاسخ به این نوع برده‌داری ساخته و به صورت سالانه منتشر می‌شود.

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۳۹/۹	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۳۳/۶	آرمان ۹- ایجاد زیرساخت‌های تاب‌آور، صنایع فراگیر و پایدار مبتنی بر نوآوری
60.4	53.2	نسبت جمعیت استفاده‌کننده از اینترنت (%)
68.2	33.8	مشترکین پهن‌بند موبایل (به ازای هر ۱۰۰ نفر)
---	4.0	برآیند کیفیت زیرساخت‌ها (۱=شدیدا توسعه نیافته، ۷=فراگیر و کارآمد مطابق استانداردهای بین‌المللی)
2.8	2.7	شاخص عملکرد لجستیک: کیفیت تجارت و حمل‌ونقل-به نسبت زیرساخت (۱=کم، ۵=زیاد)
37.8	32.0	میانگین امتیاز ۳ دانشگاه برتر تحصیلات تکمیلی (۰-۱۰۰)
0.5	0.5	تعداد مقالات در مجلات علمی و فنی (به ازای ۱۰۰۰ نفر جمعیت)
0.3	0.3	مخارج تحقیق و توسعه (% از تولید ناخالص داخلی)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۶۴/۷	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۴/۹	آرمان ۱۰- کاهش نابرابری‌ها در تمام ابعاد داخلی و بین‌المللی
40.0	40.0	ضریب جینی تعدیل‌شده برای درآمدهای بالا (۰-۱۰۰)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۷۶/۱	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۷۵/۱	آرمان ۱۱- ساخت شهرها و سکونت‌گاه‌های انسانی فراگیر، ایمن، تاب‌آور و پایدار
39.0	43.0	میانگین غلظت سالانه ذرات معلق با قطر کمتر از ۲/۵ میکرون (PM2.5) در نواحی شهری (میکروگرم در مترمکعب)
94.8	94.8	دسترسی به منابع آب سالم و لوله‌کشی (% جمعیت شهری برخوردار از آب لوله‌کشی)
66.8	68.0	رضایت‌مندی از حمل و نقل عمومی (%)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۸۰/۷	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۸/۳	آرمان ۱۲- تولید و مصرف مسئولانه و پایدار
0.2	0.2	تولید پسماندهای جامد شهری (کیلوگرم در روز به ازای هر نفر)
7.8	7.4	تولید پسماندهای الکترونیکی (کیلوگرم در سال به ازای هر نفر)
22.4	22.4	انتشار دی‌اکسید گوگرد (کیلوگرم به ازای هر نفر)
-1.5	-1.5	واردات خالص دی‌اکسید گوگرد (کیلوگرم به ازای هر نفر)
27.7	27.7	ردپای جذب نیتروژن (کیلوگرم به ازای هر نفر)
---	---	واردات خالص نیتروژن فعال (کیلوگرم به ازای هر نفر)

آرمان ۱۳- اقدامات عاجل برای رویارویی با تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن		
۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۸۹/۰	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۷۳/۰	
7.7	8.3	سرانه انتشار دی‌اکسید کربن مرتبط با مصرف انرژی (تن به ازای هر نفر)
-0.4	-0.4	واردات دی‌اکسید کربن تکنولوژی تعدیل‌شده (تن به ازای هر نفر)
---	0.2	شاخص آسیب‌پذیری تغییرات اقلیمی
121.7	---	قربانیان بلایای ناشی از تغییرات اقلیمی (در هر ۱۰۰ هزار نفر)
---	---	انتشار دی‌اکسید کربن ناشی از صادرات سوخت‌های فسیلی (کیلوگرم به ازای هر نفر)

آرمان ۱۴- حفاظت از زیستن پایدار در آب		
۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۷۳/۲	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۱/۲	
67.0	68.4	میانگین نواحی حفاظت‌شده دریایی تحت حمایت از نظر تنوع زیستی (%)
---	86.7	شاخص سلامت اقیانوس-گوناگونی زیستی (۰-۱۰۰)
66.2	67.6	شاخص سلامت اقیانوس-آب‌های پاک (۰-۱۰۰)
---	43.4	شاخص سلامت اقیانوس-صید ماهی (۰-۱۰۰)
20.3	20.3	ذخایر ماهیان مورد بهره‌برداری بی‌رویه یا نابودشده در منطقه انحصاری اقتصادی EEZ (%)
5.1	5.1	صید ماهی به شیوه ترال (%)

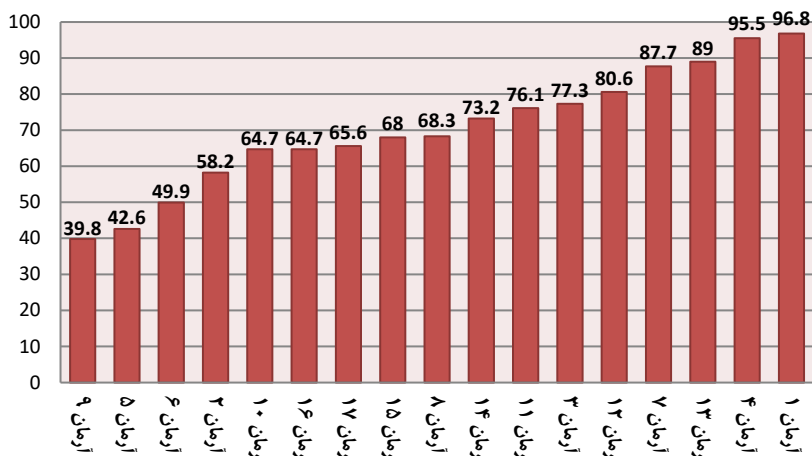
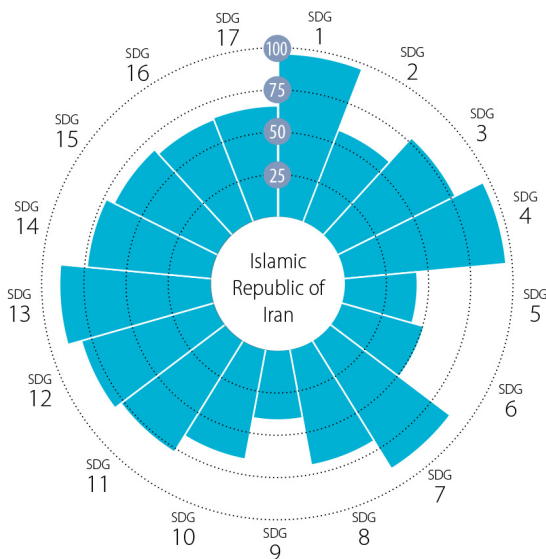
آرمان ۱۵- حفاظت از زیستن پایدار بر خشکی، ترمیم و احیای زیست بوم‌ها، متوقف ساختن تخریب سرزمین و معکوس کردن کاهش تنوع زیستی		
۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۶۸/۰	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۷/۳	
48.6	48.6	میانگین نواحی تحت حمایت خشکی حائز اهمیت از نظر تنوع زیستی (%)
40.4	40.4	میانگین نواحی تحت حمایت آب شیرین حائز اهمیت از نظر تنوع زیستی (%)
0.8	0.8	شاخص لیست قرمز بقای گونه‌ها (۰-۱)
0.0	---	جنگل‌زدایی دائمی (میانگین سالانه پنج سال) (%)
1.3	1.3	تهدیدهای تنوع زیستی ناشی از واردات (به ازای میلیون نفر جمعیت)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۶۴/۷	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۶۱/۹	آرمان ۱۶- صلح و عدالت برای همه و نهادهای اجتماعی فراگیر، پاسخگو و موثر در همه سطوح
2.5	4.1	تعداد خودکشی‌ها (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
---	288.7	تعداد زندانیان (به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
0.3	---	بازداشتی‌های بدون حکم (%)
71.0	74.0	جمعیتی که هنگام به‌تنهایی پیاپی‌رو کردن در شهر یا محل سکونت خود احساس امنیت می‌کنند (%)
---	3.4	کارایی نظام حکمرانی (۱-۷)
3.7	3.7	حقوق مالکیت (۱-۷)
98.6	98.6	کودکان زیر ۵ سال که تولدشان توسط مراجع ذیربط ثبت شده است (%)
28.0	30.0	شاخص ادراک فساد (۰-۱۰۰)
11.4	11.4	کودکان ۵-۱۴ ساله شاغل-کودکان کار (%)
0.0	0.0	صادرات سلاح‌های متداول (میلیون دلار آمریکا-معادل ارزش سال ۱۹۹۰- به ازای هر ۱۰۰ هزار نفر جمعیت)
60.7	---	شاخص آزادی مطبوعات (صفر=بهترین- ۱۰۰=بدترین)

۲۰۱۹ امتیاز ایران: ۶۵/۶	۲۰۱۸ امتیاز ایران: ۵۰/۲	آرمان ۱۷- تقویت و توسعه مشارکت جهانی برای دستیابی به توسعه پایدار
6.9	9.8	هزینه‌های دولتی برای سلامت و آموزش (% از تولید ناخالص داخلی)
---	---	کشورهای با درآمد بالا و کشورهای سازمان توسعه اقتصادی (OECD): تامین مالی بخش دولتی از جمله کمک‌های رسمی توسعه (% درآمد ناخالص ملی)
25.4	7.4	سایر کشورها: درآمدهای دولت غیر از کمک‌های بلاعوض (%) درآمد ناخالص ملی)
0.0	0.0	امتیاز درآمد مالیاتی (۰=بهترین، ۵=بدترین)

مجموع امتیاز هر یک از آرمان‌ها پس از محاسبه مقادیر هر یک از شاخص‌های کشور، بر اساس منابع اطلاعات ملی و بین‌المللی محاسبه گردیده است که بر این اساس، آرمان اول با ۹۶/۸ امتیاز بهترین عملکرد را داشته و پس از آن آرمان چهارم با ۹۵/۵ در رتبه دوم قرار گرفته است. در سال ۲۰۱۹ بدترین عملکرد مربوط به آرمان نهم با ۳۹/۸ امتیاز بوده است که با فاصله

معناداری در مقایسه با عملکرد آرمان اول قرار داشته است. همچنین آرمان پنجم با ۴۲/۶ دومین رتبه را از انتهای این رتبه‌بندی به خود اختصاص داده است. امتیاز سایر آرمان‌های کشورمان از متوسط بیشتر و تا حدودی روبه بالا است لیکن تا رسیدن به وضعیت مطلوب در ایران هنوز راه طولانی در پیش است. (شکل ۸)

شکل ۸. امتیاز عملکرد هریک از اهداف توسعه پایدار ایران در سال ۲۰۱۹

جدول ۶. وضعیت دستیابی کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا به اهداف توسعه پایدار در سال ۲۰۱۹

Country	Global Index Score	Global Index Rank	SDG1	SDG2	SDG3	SDG4	SDG5	SDG6	SDG7	SDG8	SDG9	SDG10	SDG11	SDG12	SDG13	SDG14	SDG15	SDG16	SDG17
Algeria	71.1	53	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Iran, Islamic Rep.	70.5	58	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Tunisia	70.0	63	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
United Arab Emirates	69.7	65	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Morocco	69.1	72	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Bahrain	68.7	76	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Jordan	68.1	81	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Oman	67.9	83	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Qatar	66.3	91	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Egypt, Arab Rep.	66.2	92	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Lebanon	65.7	94	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Saudi Arabia	64.8	98	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Kuwait	63.5	106	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Iraq	60.8	117	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Syrian Arab Republic	58.1	123	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Yemen, Rep.	53.7	133	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
Libya			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●
MENA Average			●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●	●

بررسی تطبیقی هریک از آرمان‌های توسعه پایدار ایران با کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا^۱ (جدول ۶) نشان می‌دهد که اگرچه در این کشورها اطلاع‌رسانی چندانی در زمینه دستیابی به آرمان اول (پایان دادن به فقر در همه اشکال آن) صورت نگرفته است، اما در مجموع روند پایان دادن به فقر در این کشورها و سایر کشورهای منطقه بویژه آسیا و اقیانوسیه رو به بهبود بوده است.

لازم به یادآوری است «پایان دادن به فقر» در زمره مهمترین آرمان‌های توسعه پایدار قلمداد می‌شود. فقر از یک سو با محدود کردن گزینه‌های مردم در گذران زندگی باعث ابتدایی‌ترین و ناپایدارترین اشکال بهره‌برداری مردم از منابع پایه و به‌ویژه منابع طبیعی شده و

¹ MENA: Middle East-North Africa

کاهش و تحلیل‌رفتن این منابع به فرسودگی بنیان‌های اقتصادی جوامع، گسترش فقر و گرفتارشدن جوامع در چرخه معیوب فقر و تخریب محیط‌زیست^۱ منتهی می‌گردد و از سوی دیگر افزایش فقر بسیاری از جوامع را در برابر بلایای طبیعی به ویژه رخدادهای شدید ناشی از تغییرات اقلیم مانند سیل و خشکسالی به نحوی آسیب‌پذیر می‌نماید که سایر اهداف توسعه پایدار تحت‌تاثیر قرار گرفته و دستیابی به آنها غیرممکن گردد(پیرابند^۱).

منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا در زمینه تحقق اهداف مندرج در آرمان دوم(پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار)، آرمان سوم(تامین زندگی سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه در همه سنین) و سایر آرمان‌ها با چالش‌های متعددی مواجه هستند، به همین دلیل لازم است تا تلاش‌های بیشتری برای دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده در هر یک از آرمان‌ها انجام دهند.

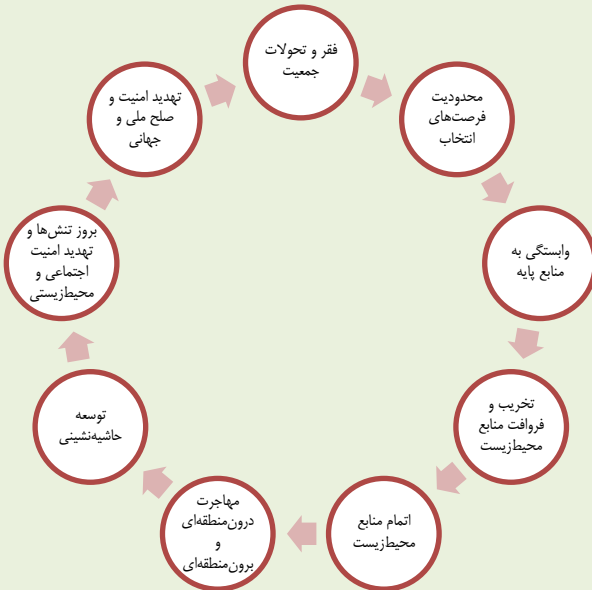
پیرابند^۱. چرخه معیوب فقر، تخریب محیط‌زیست و مثالی از آثار و پیامدهای آسیب‌پذیری جوامع فقیر در برابر بلایا و تاثیر آن بر دستاوردهای منطقه آسیا و اقیانوسیه برای تحقق آرمان اول اهداف توسعه پایدار^۲

زنجیره پیشران‌هایی که در نتیجه تحولات جمعیت و توسعه‌نیافتگی می‌توانند منجر به تخریب محیط‌زیست شده و پایداری و ثبات کشورها را تهدید کنند، برای صاحب‌نظران محیط‌زیست و بوم‌شناسان کاملاً شناخته شده و موضوع پژوهش‌های گوناگونی بوده است. این پیشران‌ها به‌ویژه در کشورهایی که از بنیان‌های اقتصادی ضعیفی برخوردار هستند به‌صورت چرخه‌های معیوب تحولات جمعیت، فقر و تخریب محیط‌زیست عمل می‌کنند. به عنوان مثال با افزایش نیازهای جامعه، تقاضای هیزم برای تامین سوخت افزایش پیدا می‌کند و بهره‌برداری از جنگل‌ها را تشدید می‌کند که این پدیده در نهایت از توان بازتولید جنگل‌ها فراتر می‌رود. این فرایند باعث افزایش تخریب جنگل‌ها شده و بازدهی آنها را به شدت تنزل می‌دهد. در مرحله بعد و با کاهش میزان چوب، پسماندهای جانوران اهلی و ضایعات کشاورزی به عنوان سوخت مورد استفاده قرار می‌گیرد. این پدیده باعث کاهش بازگردش مواد غذایی در خاک می‌شود و حاصلخیزی آنها را کاهش

¹ Poverty and Environmental vicious cycle

² Disaster Resilience for Sustainable Development -Asia-Pacific Disaster Report 2017 (2018), Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)

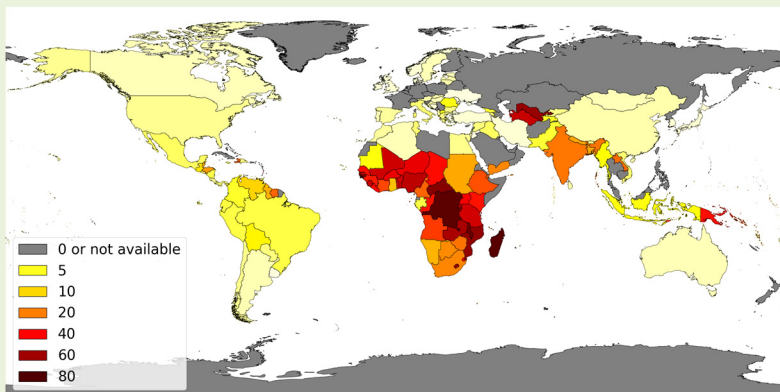
می‌دهد. از سوی دیگر این اراضی کم بازده نیز به موازات افزایش تقاضای جمعیت و تعداد دام با شتاب بیشتری مورد بهره‌برداری قرار می‌گیرند و از ظرفیت برد یا ظرفیت تحمل اراضی فراتر می‌رود. به این ترتیب تخریب جنگل‌ها و چرای بی‌رویه، باعث افزایش گریز آب باران و تشدید فرسایش خاک می‌گردد و بطور همزمان حاصلخیزی خاک و تغذیه سفره‌های آب زیرزمینی را کاهش می‌دهد. در نهایت مردم دیگر قادر به تامین غذای خود نبوده و به پناهندگان محیط‌زیستی تبدیل می‌شوند. تخریب و فروپاشی زیست بوم‌ها نیز باعث می‌شود مردم این مناطق به نزدیکترین سکونتگاه‌های انسانی بویژه شهرها هجوم آورده و معضلات محیط‌زیستی این مناطق را تشدید نمایند. در حقیقت این فرایند به مانند زنجیره ای از پیشران‌ها در چارچوب یک چرخه معیوب عمل می‌کند که استمرار آن می‌تواند به فروپاشی نظام‌های بوم‌شناختی و بی‌ثباتی جوامع انسانی به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که از بنیان‌های اقتصادی ضعیفی برخوردار هستند، منتهی گردد (شکل ۹).

شکل ۹. چرخه معیوب رشد جمعیت، فقر و تخریب محیط‌زیست

با مقدماتی که بیان گردید، پایان دادن به فقر به عنوان اولین آرمان توسعه پایدار مطرح شده است که هدف بلندپروازانه‌ای را برای پایان دادن به فقر در همه شکل‌ها و در همه جا دنبال می‌کند. طی سال‌های گذشته پیشرفت‌های قابل قبولی در بسیاری از مناطق و کشورهای

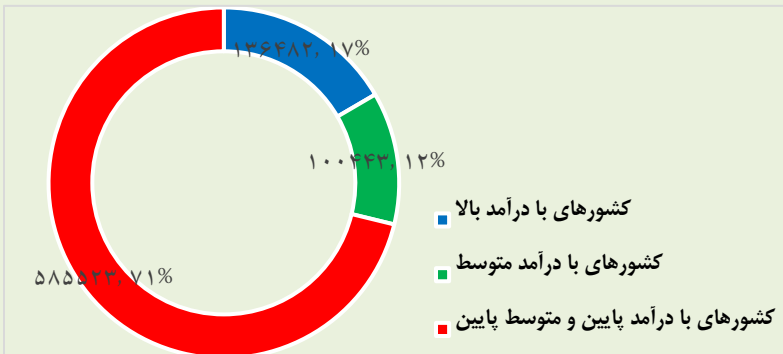
جهان به ویژه منطقه آسیا و اقیانوسیه در خصوص کاهش فقر و دستیابی به آرمان اول توسعه پایدار (همچنین آرمان اول توسعه هزاره) به دست آمده است. بین سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۱۳، نسبت جمعیتی که با درآمد کمتر از ۱/۹ دلار در روز زندگی می‌کردند، از ۲۹/۷ درصد به ۱۰/۳ درصد کاهش یافته است و به همین دلیل حدود یک میلیارد نفر از فقر مطلق خارج شدند. با این وجود، هنوز ۴۰۰ میلیون نفر در فقر شدید به سر می‌برند و ۳۶ درصد جمعیت جهان نیز نزدیک به خط فقر زندگی می‌کنند که درآمد آن‌ها کمتر از ۳/۱ دلار در روز است. افزون بر این، کاهش فقر در بین کشورها بسیار ناهمگن بوده است (شکل ۱۰)، بیشترین موفقیت‌ها در زمینه کاهش فقر در کشور چین به دست آمده است، در حالی که این پیشرفت‌ها در سایر مناطق کندتر بوده است. طی دوره ۲۰۰۰ و ۲۰۱۳ در جنوب غرب آسیا میزان فقر از ۳۴/۲ درصد به ۷/۳ درصد کاهش یافت، با این وجود هنوز ۳۲۵ میلیون نفر در فقر شدید به سر می‌برند.

شکل ۱۰. درصد جمعیت با درآمد روزانه کمتر از ۱/۹ دلار در جهان

باید یادآور شد که ارتباط تنگاتنگی بین تخریب محیط‌زیست، وقوع بلایای طبیعی و فقر وجود دارد که این مجموعه می‌تواند دستیابی به سایر آرمان‌های توسعه پایدار را با چالش‌های اساسی مواجه نمایند، زیرا این فرایندها می‌توانند به صورت یک چرخه معیوب تخریب محیط‌زیست، افزایش آسیب‌پذیری در برابر بلایا و سرانجام گسترش فقر عمل کنند و دستاوردهای توسعه پایدار را به طور عام، و آرمان اول توسعه پایدار را به طور خاص کند و

بعضاً معکوس نمایند. فقیرترین کشورها و مردم عموماً از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های محدودی برای کاهش فرایندهای تخریب محیط‌زیست و همچنین کاهش آثار و پیامدهای بلایای طبیعی برخوردار هستند و به همین دلیل بیشتر تحت تاثیر این پدیده‌ها قرار می‌گیرند. توسعه‌نیافتگی و گرفتارشدن کشورها در چرخه معیوب فقر و تخریب محیط‌زیست می‌تواند کشورها را به شدت آسیب‌پذیر کند و تاب‌آوری آنان را در برابر بسیاری از تکانه‌ها از جمله مخاطرات و بلایای طبیعی کاهش دهد. برای مثال، طی دوره ۲۰۰۰ الی ۲۰۱۵ در منطقه آسیا و اقیانوسیه کشورهای با درآمد کم و بسیار کم بیشترین مرگ‌ومیرهای ناشی از بلایای طبیعی را متحمل شده‌اند (شکل ۱۱). درعین‌حال و همزمان این بلایای طبیعی بسیاری از مردم را به زیر خط فقر سوق داده است و در عمل دستیابی به آرمان اول را برای این دسته از کشورها بسیار مشکل کرده است.

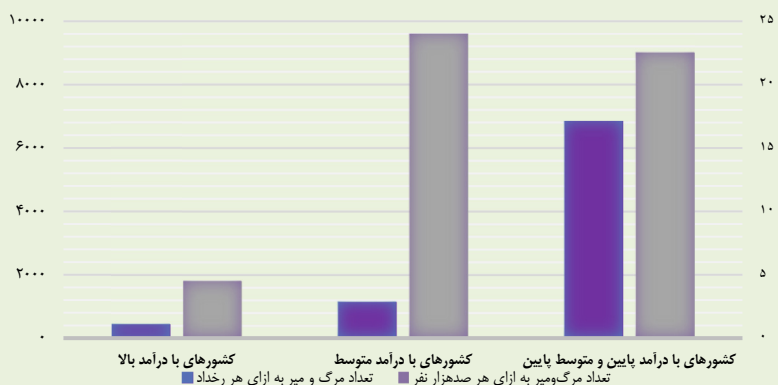

شکل ۱۱. موارد مرگ و میر ناشی از مخاطرات طبیعی به تفکیک گروه‌های درآمدی ۲۰۰۰-۲۰۱۵

کاهش تاب‌آوری و افزایش آسیب‌پذیری این کشورها در نتیجه مجموعه‌ای از عوامل اقتصادی، اجتماعی و تخریب محیط‌زیست باعث شده است تا این گروه از کشورها شمار بیشتری از مردم خود را در هر بلایای طبیعی از دست بدهند به طوری که طی دوره ۲۰۰۰-۲۰۱۵ حدود ۸۰۰۰ نفر در این کشورها در هر رخداد جان خود را دست دادند که این تعداد،

¹ Based on EM-DAT. (Accessed on 4 July 2017)

۱۵ برابر متوسط تعداد مرگ‌ومیرها در کشورهای با درآمد بالا بوده است. همچنین تعداد مرگ‌ومیرهای ناشی از بلایا به ازای هر صد هزار نفر جمعیت در کشورهای با درآمد پایین و متوسط، حدود پنج برابر بیش از کشورهای با درآمد بالا بوده است (شکل ۱۲). در حقیقت، مجموع واقعی مرگ‌ومیرها در فقیرترین کشورها احتمالاً بیش این ارقام ارایه شده است، زیرا بسیاری از این کشورها منابع کافی را برای ثبت شمار مرگ‌ومیرها ندارند.

شکل ۱۲. تعداد مرگ‌ومیر به ازای هر رخداد و به ازای هر صد هزار نفر^۱ به

تفکیک گروه‌های درآمدی ۲۰۰۰-۲۰۱۵

همانگونه که شرح داده شد اهداف و آرمان‌های توسعه پایدار -و به‌ویژه آرمان اول (پایان دادن به فقر در همه اشکال آن)- ارتباط تنگاتنگی با همدیگر دارند. به همین دلیل ریشه‌کنی فقر به عنوان یک رسالت جهانی باید در کانون توجه جامعه جهانی قرار گیرد تا بتوان بر مبنای آن سایر اهداف توسعه پایدار خصوصا اهداف و آرمان‌های محیط‌زیستی (آرمان‌های ۱۳، ۱۴، ۱۵) را در مسیر درست هدایت کرد. در غیر این صورت جوامع کمتر توسعه یافته در چرخه فقر و تخریب محیط‌زیست گرفتار خواهند شد و دسترسی به سایر آرمان‌ها نیز غیرممکن خواهد شد.

^۱ ۳/۱ میلیارد نفر،

۰/۴ میلیارد نفر،

۲/۷ میلیارد نفر

^۱ جمعیت کشورهای با درآمد بالا:

جمعیت کشورهای با درآمد متوسط:

جمعیت کشورهای با درآمد پایین و متوسط روبه پایین:

^۲ Based on EM-DAT. (Accessed on 4 July 2017)

فصل ششم- رهیافت

حفظ و پایداری نظام‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و محیط‌زیستی جوامع بشری مستلزم کاهش تعارضات و تضاد منافع بین گروه‌های ذی‌نفع مختلف و دستیابی به الگوهای نوینی از توسعه و بهره‌برداری از منابع طبیعی و محیط‌زیستی است. این الگوها باید ضمن برآوردن کلیه نیازهای اساسی نسل حاضر، سازوکارهایی را فراهم نماید تا نسل‌های آینده نیز بتوانند از این مواهب بهره‌برداری کنند. این رویکرد نوین توسعه که حفظ و پایداری ارکان محیط‌زیست را در کنار سایر مولفه‌های توسعه در کانون توجه قرار می‌دهد و در ادبیات توسعه، به **توسعه پایدار** موسوم است، تلاش می‌کند تا توازنی میان منابع و ظرفیت‌های قابل تحمل کره زمین و مصارف و نیازهای بشر در کنار توجه به ارزش‌ها و اولویت‌های هر جامعه برقرار نماید.

تضمین پایداری محیط‌زیست از یک سو و پایداری رشد و توسعه بدون آسیب به توازن نظام‌های حیاتبخش کره زمین که پس از اجلاس ریو+۲۰ در سال ۱۹۹۲ و دستور کار ۲۰۳۰ و اهداف توسعه پایدار که در قالب ۱۷ آرمان و ۱۶۹ هدف و ۲۳۸ شاخص تبیین شد، رویکردی نوین در زمینه پایداری توسعه و محیط‌زیست را برای جامعه جهانی ترسیم کرده است. این موضوع مبین درک عمیق جامعه جهانی از اهمیت برقراری توازن بین منابع موجود در کره زمین و مصارف و نیازهای جامعه جهانی برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار است.

در حقیقت، بسیاری از مسایل و مشکلات محیط‌زیستی که در حال حاضر دامنگیر جامعه جهانی شده است، ریشه در سایر آرمانها و اهداف توسعه دارند که باید به موازات هم و به صورت منسجم از سوی جامعه جهانی پیگیری و اجرا شوند. به عنوان مثال ریشه بسیاری از معضلات محیط‌زیستی و تنش‌ها و نارآرامی‌ها بالاخص در کشورهای در حال توسعه از فقر ناشی می‌شود؛ زیرا فقر بیشتر باعث تخریب محیط‌زیست شده و تخریب محیط‌زیست نیز به نوبه خود فقر بیشتری را دامن می‌زند. این چرخه باطل در نهایت می‌تواند به فروپاشی اقتصادی، اجتماعی و در نهایت محیط‌زیستی منتهی شود. بر این اساس و به منظور حفظ و پایداری نظام‌های حیات بخش کره زمین و منابع آن، رویکردها و الگوهای تولید و مصرف منابع می‌بایست تغییر کرده و در راستای آرمانها و اهداف توسعه پایدار سوق داده شود.

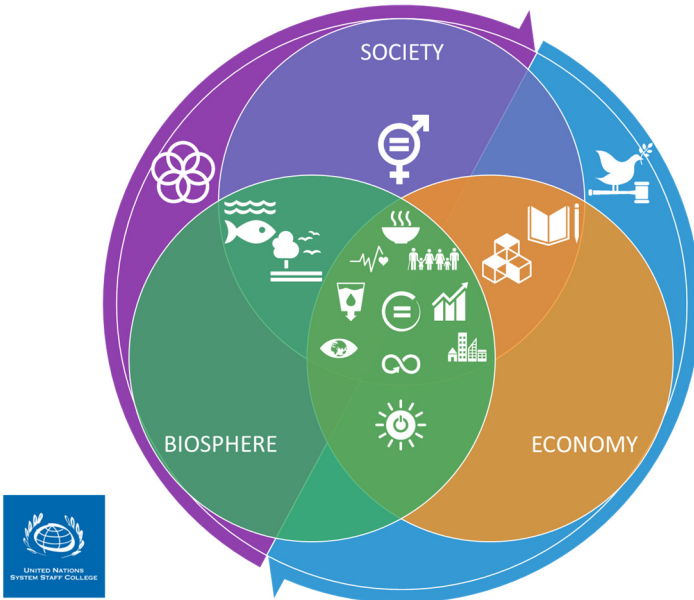
با همه‌گیر شدن مباحث توسعه کلاسیک به طور عام، و توسعه پایدار به طور خاص، شاخص‌های ترکیبی متعددی برای سنجش ابعاد مختلف توسعه‌یافتگی و پایداری در سال‌های اخیر مطرح شده که هر کدام از آنها برخی از ابعاد توسعه پایدار (نظیر جنبه‌های محیط‌زیستی توسعه پایدار توسط شاخص عملکرد محیط‌زیست) یا کل ابعاد توسعه پایدار (نظیر شاخص ترکیبی اهداف توسعه پایدار) را تبیین می‌کنند. صرف‌نظر از تفاوت‌های ساختاری و ماهوی در هر یک از روش‌های سنجش پایداری، این روش‌ها ابزارهای مناسبی برای بررسی و ارزیابی عملکرد کشورها در زمینه دستیابی به اهداف توسعه پایدار قلمداد شده و ابزارهایی مناسب برای برنامه‌ریزی‌های کلان هستند.

بررسی کشورهایی که سیاست‌های اقتصادی مبتنی بر حفاظت از پایداری محیط‌زیست دارند نشان می‌دهد این کشورها از رشد اقتصادی پایداری برخوردار هستند. کشورهای توسعه‌یافته منطقه اسکاندیناوی مانند سوئد و دانمارک و فنلاند، که از کشورهای پیشرو در حفاظت از محیط‌زیست هستند، بالاترین رتبه توسعه پایدار را در جهان دارند و کشورهای فقیر و کمتر توسعه‌یافته مانند کشورهای افریقایی که به دلیل فقر، استانداردهای محیط‌زیستی آنها پایین‌تر و شدت تخریب منابع طبیعی و محیط‌زیستی‌شان بیشتر است، شاخص‌های توسعه پایدار کمتری داشته و در رتبه بندی اهداف توسعه پایدار سال ۲۰۱۹ در انتهای جدول رتبه بندی اهداف توسعه پایدار قرار گرفته‌اند.

توجه به این نکته لازم است که در رتبه‌بندی توسعه پایدار، جوامع و کشورهایی دارای بهترین عملکرد توسعه پایدار هستند که در زمره بزرگترین اقتصادهای جهان یا کشورهایی با دسترسی به منابع گسترده انرژی و طبیعی نیستند، بلکه بعضاً کشورهای کوچکی نظیر سوئد، دانمارک و فنلاند به‌رغم محدودیت‌های مختلف، از منابع انسانی، اجتماعی، اقتصادی و محیط‌زیستی خود به شکل بهینه استفاده می‌کنند.

همپوشانی برخی شاخص‌های مشترک در تحقق اهداف و پیشبرد آرمانهای متفاوت توسعه پایدار، دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و اندیشکده‌های بین‌المللی را در سطحی بالاتر به این اندیشه انداخت که از میان ۲۸۳ شاخص توسعه پایدار متغیرهای مستقل را تعیین و تابعیت سایر شاخص‌ها را از متغیرهای مستقل ارزیابی نمایند و در ادامه با تعریف یک زنجیره علت و معلول در سطح اهداف و آرمانها به یک نقشه راه برای توسعه پایدار دست‌یابند.

شکل ۱۳. اهداف آرمانی در پایداری، برقراری تعادل پویا میان مولفه‌های توسعه پایدار

«کالج پرسنل سازمان ملل متحد» آرمان‌های توسعه پایدار را ذیل سه عنوان اجتماع، اقتصاد و زیست‌کره طبقه‌بندی نمود و پس از ارزیابی اهداف و شاخصه‌های مرتبط با هر آرمان، نشان داد توسعه پایدار بدون ایجاد توازن در ابعاد مختلف رشد محقق نخواهد شد:

- به جز آرمان پنجم (برابری جنسیتی) که ماهیتی کاملاً اجتماعی دارد؛
- تحقق آرمان هفتم (انرژی ارزان و پاک) در گرو همگام‌سازی رشد اقتصادی و زیست‌کره است؛
- تحقق آرمانهای چهارم (آموزش با کیفیت) و نهم (صنعت، نوآوری و زیرساخت) در گروه همگام‌سازی رشد اقتصادی و اجتماعی است؛
- تحقق آرمانهای چهاردهم (زیستن پایدار در آب) و پانزدهم (زیستن پایدار در خشکی) در گروه همگام‌سازی رشد اجتماعی و زیست‌کره است؛
- تحقق آرمانهای اول (بدون فقر)، دوم (بدون گرسنگی)، سوم (سلامتی و رفاه)، ششم (آب سالم و بهداشتی)، هشتم (مشاغل شایسته و رشد اقتصادی)، دهم (کاهش نابرابری)، یازدهم (شهرها و جوامع پایدار)، دوازدهم (مصرف و تولید مسئولانه) و سیزدهم (اقدام برای اقلیم)، همگی در گروه همگام‌سازی رشد اقتصادی، اجتماعی و زیست‌کره است؛

- تحقق آرمانهای شانزدهم (صلح، عدالت و نهادهای مقتدر) و هفدهم (مشارکت برای رسیدن به اهداف) متضمن رشد متوازن همه‌جانبه و توسعه پایدار کشورها خواهد بود؛ و
- در سایه رشد متوازن همه‌جانبه و استمرار یک کشور در بهبود شاخصهای توسعه پایدار، آرمان دهم (کاهش نابرابری) به عنوان اصلی‌ترین معیار توسعه‌یافتگی تحقق خواهد یافت.

German Federal Association
for Sustainability

START

شکل ۱۵. نقشه‌راه توسعه پایدار به پیشنهاد «انجمن فدرال آلمان برای پایداری»

«انجمن فدرال آلمان برای پایداری» بر همین پایه با تعریف یک فرآیند پنج مرحله‌ای، آرمانهای نسبتاً مستقل‌تر را در مراحل اولیه قرار داده و سپس با قرار دادن آرمانهای وابسته‌تر در مراحل بعدی، نقشه‌راهی برای توسعه پایدار تعریف می‌نماید که با تحقق حقوق اولیه بشر آغاز شده و با ایفای مسئولیت اجتماعی بشر در ابعاد متعالی، بشریت را به کاهش نابرابری‌ها در تمام ابعاد خود در درون کشورها (میان شهروندان) و در جامعه جهانی (میان کشورها) رهنمون می‌سازد. در این راستا از سال ۲۰۱۵ برنامه توسعه شمار قابل توجهی از کشورهای در حال توسعه، بر مبنای ادبیات توسعه پایدار تنظیم می‌گردد؛ در پایان هر سال میزان توفیق در تحقق اهداف برنامه در چارچوب شاخصهای توسعه پایدار ارزیابی شده و مستندات آن به سازمان ملل گزارش

می‌گردد. یک نمونه جالب، برنامه توسعه کشور مالزی است که مقرر است این کشور را در دو دوره هفت ساله از ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۳ و از ۲۰۲۳ تا ۲۰۳۰ به یکی از الگوهای توسعه متوازن و پایدار در سطح جهان میدل سازد. در دوره هفت ساله اول به ترتیب شعار و آرمانهای هر سال تعریف و در اسناد پایین‌دستی احکام لازم برای تحقق آنها تبیین گردیده که در صورت عدم تحقق شاخصهای برنامه در هر سال، تقویت آن شاخص در بودجه سال آینده پیش‌بینی خواهد شد.

شکل ۱۵. نقشه‌راه توسعه پایدار مالزی (دوره ۲۰۱۶-۲۰۲۳)

طی سالهای اخیر وضعیت توسعه پایدار ایران فراز و فرودهای بسیاری داشته است. کشورمان در سال ۲۰۱۶ در بین ۱۴۹ کشور با کسب ۵۸/۵ امتیاز در رتبه ۷۹، و در سال ۲۰۱۷ در بین ۱۵۷ کشور در رتبه ۸۹ قرار گرفت. طی سالهای ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ رتبه ایران بهبود یافت و از رتبه ۸۲ در بین ۱۵۶ کشور در سال ۲۰۱۸ به رتبه ۵۸ در بین ۱۶۲ کشور در سال ۲۰۱۹ رسیده است که مبین بهتر شدن امتیاز و ارتقای جایگاه کشورمان طی این دوره می باشد.^۱ طی این دوره امتیاز و جایگاه ایران در بین کشورهای چشم انداز نیز بهبود یافته و در بین ۲۵ کشور از رتبه ۱۲ در سال ۲۰۱۸ به رتبه ۴ در سال ۲۰۱۹ رسیده است که مبین ارتقای ۸ پله ای طی این دوره بوده است.

بر پایه گزارش سال ۲۰۱۹ به نظر می رسد به همان میزانی که جمهوری اسلامی ایران در تحقق آرمان های مرتبط با نهادهای خدماتی-هزینه ای نظیر آرمان ۱ (پایان دادن به فقر در همه اشکال آن)^۲، ۴ (تامین آموزش کیفی فراگیر و عادلانه و ترویج فرصت های یادگیری مادام العمر برای همه)^۳، ۱۱ (اقدامات عاجل برای رویارویی با تغییرات اقلیمی و پیامدهای آن)^۴، ۷ (تامین دسترسی به انرژی پاک، ارزان و مطمئن برای همه)^۵، ۱۲ (تولید و مصرف مسئولانه و پایدار)^۶ و ۳ (تامین زندگی سالم و ترویج و ارتقای رفاه برای همه)^۷ وضعیت نسبتاً خوبی داشته است، استیلای ذائقه دولتی موجب گردیده نهاد حاکمیت در دستیابی به آرمانهایی که نیروی محرکه اصلی آنها وجود یک بخش غیردولتی فراگیر و قدرتمند است ناکام باشد. بر این اساس ابلاغ و پیگیری یک برنامه جامع اقدام فراگیر جهت تعالی و ارتقاء وضعیت کشور در قلمروی آرمانهای ۹، ۵، ۶، ۲، ۱۰ و ۱۶ با شش محور مهمترین رهیافتی است که در شرایط فعلی کشور باید به مرحله عمل درآید:

^۱ با توجه به تغییر تعداد کشورها، فقدان و کمبود اطلاعات برخی از کشورها، تغییر تعداد شاخص ها در سال های مورد بررسی و سایر عوامل، در این مقایسه ها احتیاط ضروری است و قضاوت در خصوص پایداری به سهولت ممکن نیست.

^۲ وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، کمیته امداد و سازمان بهزیستی

^۳ وزارت آموزش و پرورش، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، نهضت سوادآموزی، دانشگاه آزاد اسلامی و سازمان فنی و حرفه ای

^۴ سازمان حفاظت محیط زیست، وزارت نفت و سازمان هواشناسی

^۵ وزارت نیرو و وزارت نفت

^۶ سازمان برنامه و بودجه، وزارت جهاد کشاورزی، وزارت نفت، وزارت نیرو، وزارت صنعت، معدن و تجارت و سازمان ملی استاندارد

^۷ وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، وزارت کشور و وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی

۱) ایجاد زیرساخت‌های تاب‌آور، صنایع فراگیر و پایدار مبتنی بر نوآوری (آرمان ۹)

۱-۱) وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۱۲ شاخص مرتبط با آرمان ۹، ۶ شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۱-۱-۱) کشورمان در دو شاخص «نسبت جمعیت استفاده‌کننده از اینترنت» و «مشتربین پهن‌بند موبایل»، در وضعیت متوسط رو به بالا^۱ قرار دارد و روند تغییرات این شاخص‌ها در سه سال اخیر روندی، صعودی و نوید بخش بهبود جایگاه کشور در این زمینه است.

۱-۱-۲) از حیث شاخص «عملکرد لجستیک (کیفیت تجارت و حمل‌ونقل-به نسبت زیرساخت)» کشورمان در وضعیت متوسط رو به بالا قرار دارد^۲. بهبود وضعیت کشور در این حوزه به ترتیب مستلزم تجهیز ناوگان هوایی کشور و توسعه شبکه زیرساخت‌های ریلی-دریایی متصل به کریدورهای ترانزیت و همچنین ایجاد بنادر خشک است.

۱-۱-۳) هر چند کشورمان از نظر دو شاخص «میانگین امتیاز ۳ دانشگاه برتر تحصیلات تکمیلی» و «تعداد مقالات در مجلات علمی و فنی» در وضعیت خوب قرار دارد^۳، اما رتبه ضعیف کشورمان در شاخص «هزینه‌های تحقیق و توسعه»^۴ موبد فقدان نهادهای تحقیقاتی بازار-محور، فقدان ارتباط سیستماتیک نهادهای علمی با نهادهای مولد اقتصادی و خصوصاً بخش خصوصی کشور و در یک کلام دولتی بودن نهادهای مولد علمی است که ضرورت رفع این نقیصه را دوچندان می‌سازد.

۲-۱) برنامه:

۱-۲-۱) ترویج صنعتی‌سازی فراگیر و پایدار و دو برابر نمودن سهم صنعت از اشتغال و تولید ناخالص داخلی تا سال ۲۰۳۰

۱-۲-۲) افزایش دسترسی صنایع کوچک و سایر کسب‌وکارها به خدمات مالی (خصوصاً بین‌المللی) از جمله اعتبارات پرداخت‌پذیر و ادغام آنها در زنجیره‌ها و بازارهای ارزش

۱-۲-۳) حمایت از توسعه فناوری داخلی، پژوهش و نوآوری در کشور از جمله از طریق ایجاد جو سیاسی مساعد با اهدافی چون تنوع بخشی صنعتی و افزایش ارزش افزوده تولید

۱-۲-۴) به‌روزرسانی زیرساختها و مقاوم‌سازی صنایع به‌منظور پایدارسازی آنها، افزایش بهره‌وری استفاده از منابع و به‌کارگیری بیشتر از فناوری‌ها و فرآیندهای صنعتی پاک و سازگار با محیط زیست

^۱ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۸۵ و ۸۱ جهان

^۲ از میان ۱۹۳ کشور (مشترکاً به همراه کشورهای مکزیک، مصر، روسیه، آرژانتین و بلغارستان) در رتبه ۵۵ جهان

^۳ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۳۴ و ۴۲ (مشترکاً به همراه کشورهای رومانی، برونئی، قطر و تونس)

^۴ از میان ۱۹۳ کشور (مشترکاً در کنار نامیبیا، موزامبیک، اردن، مولداوی، چاد، مالی، نپال، گرجستان، زامبیا، توگو، کلمبیا و اسواتینی) در رتبه ۷۱ جهان

۱-۲-۵) توسعه زیرساخت‌های باکیفیت، قابل‌اعتماد، پایدار و تاب‌آور، از جمله زیرساخت‌های منطقه‌ای و فرامرزی، با هدف حمایت از توسعه اقتصادی و رفاه، با تمرکز بر دسترسی پرداخت‌پذیر و برابر برای همگان به‌طور عام و تجهیز ناوگان هوایی کشور و توسعه شبکه زیرساخت‌های ریلی-دریایی متصل به کریدورهای ترانزیت و همچنین ایجاد بنادر خشک به‌طور خاص.

۱-۲-۶) افزایش تحقیقات علمی، بروزرسانی قابلیت‌های فناوری بخش‌های صنعتی از جمله با تشویق به نوآوری و افزایش قابل توجه هزینه‌ها و تعداد نیروهای بخش تحقیق و توسعه

۱-۳) اجرا:

با محوریت تشکلهای اقتصادی اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران (به نمایندگی از اقتصاد خصوصی کشور) و همکاری وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت امور اقتصادی و دارایی، بانک مرکزی، وزارت راه و شهرسازی، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات، وزارت علوم تحقیقات و فناوری و معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری

۲) تامین برابری جنسیتی و توانمند کردن زنان (آرمان ۵)

۱-۲) وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۱۴ شاخص مرتبط با آرمان ۵، ۴ شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۱-۲-۱) کشورمان در دو شاخص «تقاضای شیوه‌های نوین برنامه‌ریزی خانواده» و «نسبت سال‌های حضور در مدرسه زنان به مردان»، در وضعیت متوسط رو به بالا^۱ قرار دارد و روند تغییرات این شاخص‌ها در سه سال اخیر، صعودی و نوید بخش بهبود جایگاه کشور در این زمینه است.

۱-۲-۲) با تاکید بر ضرورت اهتمام به تامین برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان، رتبه ضعیف کشورمان در دو شاخص «نسبت زنان شاغل به مردان» و «نمایندگان زن در مجلس و شوراهای ملی»^۲ در مقابل جایگاه بهتر کشورهایی نظیر عربستان سعودی در این رتبه‌بندی منطقی به نظر نمی‌رسد که احتمالاً از عدم محاسبه اشتغال زنان در شوراهای محلی و بنگاههای بخش خصوصی ناشی شده است. ضرورت دارد مرکز آمار و مطالعات اقتصادی اتاق ایران با استعلام ارقام یاد شده به ترتیب از وزارت کشور و سازمان تامین اجتماعی صحت شاخص‌های یاد شده را مجدداً بررسی نماید.

۱-۲) برنامه:

۱-۲-۲) تضمین مشارکت کامل و مؤثر زنان و ایجاد فرصت‌های برابر رهبری در تمامی سطوح تصمیم‌گیری در زندگی سیاسی، اقتصادی و عمومی

^۱ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۸۵ و ۶۴ جهان

^۲ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۱۷۳ و ۱۸۰ جهان

۲-۲) ارتقا، تقویت و نظارت بر برابری و عدم تبعیض بدون در نظر گرفتن وجود یا عدم وجود چارچوبهای قانونی بر اساس جنسیت

۲-۲) اتخاذ و تقویت سیاستهای معقول و قوانین لازم‌الاجرا جهت ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان و دختران در تمامی سطوح

۲-۲) ایجاد نظامهای رهگیری و اعطای تخصیصهای عمومی با هدف برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان

۲-۲) افزایش استفاده از فناوری‌های توانمندساز، به ویژه فناوری اطلاعات و ارتباطات با هدف افزایش قدرت زنان

۳-۲) اجرا:

با محوریت تشکلهای مردم‌نهاد فعال در حوزه زنان و خانواده و همکاری معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری و وزارت کشور

۳) تامین دسترسی آب سالم برای همه (آرمان ۶)

۱-۳) وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۱۱ شاخص مرتبط با آرمان ۶، ۵ شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۱-۳) در شاخص‌های «جمعیت برخوردار از حداقل پوشش آب آشامیدنی»، «جمعیت برخوردار از حداقل پوشش تصفیه پساب» و «تصفیه پساب‌های انسانی» وضعیت کشورمان در محدوده متوسط رو به بالا^۱ قرار دارد.

۲-۳) در دو شاخص «سهم برداشت آب شیرین از منابع آب تجدیدپذیر» و «تهی‌سازی ورودی‌های آب زیرزمینی» کشورمان در وضعیتی بسیار بد قرار دارد^۲ که این وضعیت محصول توسعه نامتوازن ناشی از فقدان یک نظام حسابداری محیط‌زیستی و فعالیت آن در بستری شفاف، مسئولیت‌پذیر و پاسخگو است.

۲-۳) برنامه:

۱-۲-۳) افزایش چشمگیر بهره‌وری مصرف آب در تمامی بخشها و اطمینان از برداشت پایدار آب و تامین آب شیرین برای پاسخگویی به کمبود آب و کاهش قابل ملاحظه تعداد افرادی که از کم‌آبی رنج می‌برند

^۱ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۹۸، ۹۶ و ۹۳ جهان

^۲ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۱۶۲ و ۱۵۴ جهان

۲-۳-۳ افزایش چشمگیر میزان بازچرخانی (به نصف رساندن مقدار فاضلاب تصفیه نشده) و استفاده مجدد و ایمن و ارتقای کیفیت آب از طریق کاهش آلودگی، حذف پسماندها و به حداقل رساندن انتشار مواد شیمیایی خطرناک

۳-۲-۳ اجرای مدیریت یکپارچه منابع آب در تمامی سطوح، از جمله با همکاری‌های فرامرزی مقتضی
۳-۲-۴ حمایت و تقویت مشارکت جوامع محلی در ارتقای مدیریت آب و بهداشت

۳-۳ اجرا:

با محوریت تشکلهای مردم‌نهاد فعال در حوزه آب و همکاری وزارت نیرو، وزارت جهادکشاورزی، وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و سازمان حفاظت محیط زیست

۴) پایان دادن به گرسنگی، دستیابی به امنیت غذایی و بهبود تغذیه و ترویج کشاورزی پایدار (آرمان ۲)

۱-۴ وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۱۴ شاخص مرتبط با آرمان ۲، ۷ شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۴-۱-۱) در شاخص «تراز غذایی انسانی» که تنوع سبب غذایی گیاهی و حیوانی بشر را ارزیابی می‌نماید، کشورمان در وضعیت خوب^۱ قرار دارد.

۴-۱-۲) در سه شاخص «شیوع سوء تغذیه»، «قدکوتاهی در کودکان زیر ۵ سال» و «مدیریت پایدار نیروژن» کشورمان در وضعیت متوسط رو به بالا^۲ قرار دارد و روند تغییرات این شاخص‌ها در سه سال اخیر روندی، صعودی و نوید بخش بهبود جایگاه کشور در این زمینه است.

۴-۱-۳) در دو شاخص «کم وزنی در کودکان کمتر از ۵ سال»، و «تولید غلات» کشورمان در وضعیت متوسط رو به پایین^۳ قرار دارد اما روند تغییرات این شاخص‌ها در سه سال اخیر روندی، صعودی و نوید بخش بهبود جایگاه کشور در این زمینه است.

۴-۱-۴) به رغم وضعیت نسبتاً خوب کشورمان در سایر شاخصهای مرتبط با آرمان ۲، وضعیت کشورمان در شاخص «شیوع چاقی $BMI \geq 30$ »^۴ به تنهایی موجب گردیده که وضعیت کشور از خوب به متوسط تنزل یابد. بر این اساس به نظر می‌رسد برنامه مقابله به شیوع چاقی بایستی به یکی از برنامه‌های کلیدی برای بهبود وضعیت توسعه‌یافتگی کشور مورد توجه قرار گیرد.

^۱ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه دوم جهان

^۲ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۷۹، ۵۹ و ۶۳ جهان

^۳ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۱۰۱ و ۱۰۷ جهان

^۴ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۱۴۴ جهان

۲-۴) برنامه:

۲-۴-۱) مشارکت تشکلهای مردم‌نهاد جهت ارتقاء سبک زندگی، اصلاح رفتارهای تغذیه‌ای و تشویق شهروندان خصوصاً کودکان و نوجوانان به داشتن تحرک و فعالیت جسمانی همراه با مداخلات جامعه‌محور^۱ نهاد حاکمیت با هدف توسعه امکانات ورزشی و درمانی موجود، ترویج تغذیه سالم، و آگاه‌سازی مردم از کنترل وزن، شناسایی و پیشگیری از بیماری‌های مربوط به چاقی و مراقبت‌های پزشکی از افراد چاقی که نیاز به توجه و مراقبت ویژه دارند.

۳-۴) اجرا:

با محوریت تشکلهای مردم‌نهاد حوزه تغذیه و سلامت و همکاری وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و وزارت ورزش و جوانان

۵) کاهش نابرابری‌ها در تمام ابعاد داخلی و بین‌المللی (آرمان ۱۰)

۱-۵) وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۱۱ شاخص مرتبط با آرمان ۱۰، تنها یک شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۱-۵-۱) کشورمان در شاخص «ضریب جینی تعدیل‌شده» در وضعیت متوسط رو به بالا^۲ قرار دارد اما متأسفانه این شاخص در سه سال گذشته در حال افزایش است.

۲-۵) برنامه:

۲-۵-۱) تضمین دسترسی به فرصت‌های عادلانه و برابر و کاهش نابرابری‌ها در برخورداری از مواهب، از طریق حذف قوانین و مقررات، سیاستها و اقدامات تبعیض‌آمیز و ارتقای قوانین و مقررات، سیاستها ۲-۵-۲) توانمندسازی و توسعه فراگیری اجتماعی، اقتصادی و سیاسی تمامی افراد بدون در نظر گرفتن سن، جنسیت، معلولیت، نژاد، قومیت، اصالت، مذهب یا وضعیت اقتصادی یا سایر موارد ۲-۵-۳) اتخاذ سیاستها به ویژه سیاستهای مالی، حقوق و دستمزد و تأمین اجتماعی، و دستیابی مستمر به برابری

۲-۵-۴) افزایش تدریجی و رشد پایدار درآمد مربوط به ۴۰٪ از جمعیت پایین‌ترین گروههای جامعه با نرخی بالاتر از میانگین درآمد ملی

۳-۵) اجرا:

با محوریت وزارت امور اقتصادی و دارایی و همکاری وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی و اتاق بازرگانی صنایع، معادن و کشاورزی ایران

¹ Community-Based Interventions

^۲ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۷۲ جهان

۶) صلح و عدالت برای همه و نهادهای اجتماعی فراگیر، پاسخگو و موثر در همه سطوح (آرمان ۱۶)

۱-۶) وضعیت فعلی:

گزارش توسعه پایدار سال ۲۰۱۹، از میان ۲۳ شاخص مرتبط با آرمان ۱۶، ۱۱ شاخص را مورد بررسی قرار داده است:

۱-۶) در شاخص «تعداد خودکشی‌ها» کشورمان در وضعیت متوسط رو به بالا^۱ قرار دارد و روند تغییرات این شاخص رو به بهبودی است.

۲-۱-۶) کشورمان در سه شاخص «بازداشتی‌های بدون حکم»، «کودکان زیر ۵ سال که تولدشان توسط مراجع ذیربط ثبت شده‌است» و «کودکان ۵-۱۴ ساله شاغل-کودکان کار» در وضعیت متوسط رو به بالا^۲ قرار دارد. این سه شاخص در سه سال گذشته بدون تغییر بوده‌اند.

۳-۱-۶) در شاخص «آزادی مطبوعات» کشورمان در وضعیت بد^۳ قرار دارد، اما روند تغییرات این شاخص رو به بهبودی است.

۴-۱-۶) در شاخص «تعداد زندانیان» کشورمان در وضعیت بد^۴ قرار دارد. این شاخص در سه سال گذشته بدون تغییر بوده‌است.

۵-۱-۶) در دو شاخص «جمعیته که هنگام به‌تنهایی پیاده‌روی کردن در شهر یا محل سکونت خود احساس امنیت می‌کنند»^۵ و «کارایی نظام حکمرانی»^۶ کشورمان در وضعیت متوسط رو به بالا قرار دارد اما متأسفانه روند تغییرات این دو شاخص در سه سال گذشته رو به وخامت است.

۶-۱-۶) در دو شاخص «حقوق مالکیت» و «ادراک فساد»^۷ متأسفانه کشورمان در وضعیت متوسط رو به پایین قرار دارد و روند تغییرات این دو شاخص در سه سال گذشته رو به وخامت است.

۲-۶) برنامه:

۲-۶-۱) یکپارچه‌سازی و شبکه‌سازی میان تشکلهای مردم‌نهاد و تقویت نهادهای غیردولتی با هدف توسعه مشارکت شهروندان در فرایند حکمرانی و استفاده بیشینه از ظرفیت‌های ملی در تمام سطوح اجتماعی و اقتصادی^۸

^۱ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۷۶ جهان

^۲ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۷۴، ۷۴ و ۸۵ جهان

^۳ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۱۵۸ جهان

^۴ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۱۶۱ جهان

^۵ از میان ۱۹۳ کشور در رتبه ۵۱ جهان

^۶ از میان ۱۹۳ کشور (به همراه کشورهای اروگوئه، جامائیکا، ترکیه، گینه، کاستاریکا، تونس، مالی، لیبیریا و اسپانیا) در رتبه ۷۳ جهان

^۷ از میان ۱۹۳ کشور به ترتیب در رتبه ۱۰۳ و ۱۳۵ جهان

^۸ اجرای پلانزاع قانون بهبود مستمر فضای کسب و کار

۶-۲) توسعه نهادهای تنظیم‌گر و تضمین برقراری رقابت برابر در کلیه ابعاد اقتصادی و اجتماعی میان شهروندان و ذی‌نفعان حاکمیتی^۱

۶-۲-۳) توسعه نهادهای موثر، پاسخگو و شفاف در تمام سطوح^۲

۶-۲-۴) حصول اطمینان از دسترسی عموم شهروندان به اطلاعات و حمایت از آزادی‌های ذاتی و بنیادین، مطابق با قوانین ملی و موافقت‌نامه‌های بین‌المللی^۳

۶-۲-۵) کاهش قابل ملاحظه فساد و رشوه‌خواری در تمام اشکال آن^۴

۶-۲-۶) ارتقای حاکمیت قانون در سطوح ملی و بین‌المللی و تضمین دسترسی به عدالت برای همه

۶-۲-۷) پایان دادن به سوءاستفاده، بهره‌کشی، قاچاق و تمام اشکال خشونت و شکنجه علیه کودکان

۶-۳) اجرا:

با محوریت اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، کلیه تشکلهای مردم‌نهاد اجتماعی و اقتصادی خصوصاً تشکلهای فعال در حوزه شفافیت و مبارزه با فساد و همکاری وزارت کشور، معاونت پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه و وزارت امور خارجه

کلام آخر

همکاری‌های مشترک کشورهای عضو سازمان ملل در تدوین، تصویب و انتشار آرمان‌ها، اهداف و شاخصهای توسعه پایدار، اندازه‌گیری و گزارش مستمر این شاخصها به دپارتمان روابط اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد و مشارکت نمایندگان بخشهای دولتی و غیردولتی این کشورها در دهها رویداد جانبی توسعه پایدار که همه ساله با محوریت سازمان ملل متحد در پنج قاره جهان برگزار می‌گردد، چارچوبی فراگیر و همگانی برای ارزیابی و مقایسه میزان توسعه‌یافتگی هر یک از کشورها در ابعاد مختلف فراهم می‌آورد. در این همآورد جهانی، بخشهای حاکمیتی و سازمانهای غیردولتی در تلاشند با بهبود رتبه کشورشان در گزارشات سازمان ملل، اشتیاق بین‌المللی جهت جذب سرمایه‌ها و مشارکت‌های بین‌المللی را معطوف به خود سازند.

^۱ اجرای بلامنازع قانون اجرای سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی

^۲ تسریع در تصویب و اجرای بلامنازع لایحه شفافیت

^۳ اجرای بلامنازع قانون دسترسی آزاد به اطلاعات

^۴ تصویب لایحه مدیریت تعارض منافع و سایر سازوکارهای حمایت از سوت‌زنان و گزارشگران فساد و ترویج و توسعه فعالیت دیدهبان‌های گزارشگری فساد نظیر سامانه سجام معاونت اجتماعی و پیشگیری از وقوع جرم قوه قضاییه (sajam.scpd.ir) و (sajam.adliran.ir)

در این راستا گفتگوی مستمر نهاد حاکمیت با شهروندان در حوزه اجتماعی و با تشکلهای بخش خصوصی در حوزه اقتصادی جهت ادغام اهداف توسعه پایدار در سیاستها و برنامه‌های توسعه کشور و همچنین به حداکثر رساندن مشارکت شهروندان برای ایجاد اجماع و حس مالکیت برای هم‌افزایی در مسیر تحقق اهداف توسعه پایدار ضروری است. مشارکت تشکلهای مردم‌نهاد در تدوین سیاستها و برنامه‌ها و همچنین در نظارت بر روند پیشرفت برنامه‌ها و تدوین گزارشهای ملی اهداف توسعه پایدار قابل چشمپوشی نیست و با توجه به ظرفیتها و توانمندی‌های انسانی و دانش فنی ایرانیان، ایفای نقش پیشرو کشورمان در منطقه آسیای غربی را در پی داشته و با تقویت و توانمندسازی مناسبات و گروه‌بندی‌های منطقه‌ای (از جمله همکاری‌های جنوب-جنوب) در مسیر حداکثر اثربخشی مثبت کشورهای منطقه در مقابل منافع کشورهای توسعه‌یافته خواهد شد.

منابع

- فرزام پوراصغر سنگاچین، محمد حسین آبادی، فاطمه غفاری رهبر (۱۳۹۴)، توسعه پایدار: مبانی و شاخص‌های پایداری، انتشارات علم کشاورزی
- دستور کار ۲۱، کنفرانس سازمان ملل درباره محیط‌زیست و توسعه (۱۳۷۷)، ترجمه امیر وایافت و حمید طراوتی، انتشارات سازمان حفاظت محیط‌زیست و برنامه عمران سازمان ملل متحد (UNDP)
- مرکز آمار ایران (۱۳۸۳) حساب‌های ملی ایران (به قیمت ثابت و جاری سالهای ۱۳۸۱-۱۳۷۱)، مرکز آمار ایران
- مولدان، بدریج، سوزان بیلهارز (۱۳۸۱)، شاخص‌های توسعه پایدار، ترجمه نشاط حداد تهرانی، دکتر ناصر محرم‌نژاد، انتشارات سازمان حفاظت محیط‌زیست
- آرمانها و اهداف توسعه هزاره: تعاریف، دلایل، مفاهیم، منابع، ۱۳۸۴، ترجمه سید محمدمهدی آرابی، فرزام پوراصغر سنگاچین و همکاران، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و برنامه عمران سازمان ملل متحد (UNDP)
- طرح تدوین شاخص‌های توسعه پایدار کشاورزی، ۱۳۸۸، مهندسین مشاور سبز اندیش (سپ) وزارت جهاد کشاورزی، فصل اول، تدوین چارچوب مفهومی
- SDG INDEX AND DASHBOARDS REPORT 2019 (2020), GLOBAL RESPONSIBILITIES, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network
- Sustainable Development Goal 16: Focus on public institutions, UNITED NATIONS WORLD PUBLIC SECTOR REPORT 2019
- SDG INDEX AND DASHBOARDS REPORT 2018 (2019), GLOBAL RESPONSIBILITIES, Bertelsmann Stiftung and Sustainable Development Solutions Network
- United Nations (2006), Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies available at: <https://www.questia.com/library/120092080/indicators-of-sustainable-development-guidelines>

- Kumar Singh. Rajesh, H.R.Murty, S.K.Gupta, A.K.Dikshit (2009), An Overview of Sustainability Assessment, Ecological Indicators , (2009) | 89-212, ELSEVIER , Avalable at www.Sciencedirect.com
- Pinter.Laslo,Peter Hardi, Peter Bartelmus, 2005, Sustainable Development indicators Proposal for way forward, International Institute for Sustainable Development – United Nations Division for Sustainable Development
- Disaster Resilience for Sustainable Development -Asia-Pacific Disaster Report 2017 (2018), Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP)

کمیسیون توسعه با مدار محیط زیست و آب
اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران